

TOKAJ ÉS HEGYALJA XXI.

TOKAJ ÉS HEGYALJA
XXI.

TOKAJ ÉS HEGYALJA

XXI.

ADALÉKOK TOKAJ ÉS HEGYALJA
TÖRTÉNETÉNEK NÉPRÁJZ
ISMERTETÉSE

TOKAJ ÉS HEGYALJA

XXI.

ADALÉKOK TOKAJ ÉS HEGYALJA
TÖRTÉNETI ÉS NÉPRAJZI
ISMERETÉHEZ

Tarcal-Tokaj, 1999

Szerkesztette:
DR. BENCSIK JÁNOS
ny. múzeumigazgató

A kiadvány megjelenését
TOKAJ ÉS TARCAL
ÖNKORMÁNYZATAI
támogatták

ISSN 0865-2252
ISBN 63 7221 352

Megjelent 400 példányban

Felelős kiadó:
Májer János, Tokaj város polgármestere
Pataky Sándor, Tarcál polgármestere
Készült a PIREMON Kisvállalat Nyomdaüzemében
Felelős vezető: dr. Gere Kálmán vezérigazgató
Debrecen-Szigát, 2000

TARTALOM

Dongó Gy. Géza

A Tokaj-Hegyalja szőlőrendartása 1641-ből 7

Az 1737-es titkos királyi utasítás

... a tokaji borok hamisításának elhárítására 29

Balsay Mihály olaszliszkai főbíró 1970-es levele 35

Bencsik János

A szőlődézsma megváltása Tokajban (1858) 39

Pataky Orsolya

Tarcal néprajzi bibliográfiája 47

Szőlészeti szakemberképzés Tarcalon

Mallár Imre

A Tarcali Vincellérképző iskola rövid története 55

A Tarcali Szőlészeti és Borászati Kutató Állomás
előtörténete 60

Marcinkó Ferenc

A Tarcali Kutató Állomás 61

Jegyző könyv

A szőlőmetszés és oltási miveletek, valamint
annak gyakorlati kivitelének megállapítása
tárgyában (1881) 65

Dongó Gy. Géza

A Tokaj-Hegyalja szőlőrendartása 1641-ből.

Vincelérek csalárdsága, kapásoknak tulkapása, „napi számosoknak hamis munkája”, s több efféle csalafintaság ellen tanácskozni, határozni és rendtartást alkotni gyültek össze *Mád* városában, az Úrnak 1641. évében, március hó 26-án, két vármegyének, Zemplénnek és Abaujnak sem több sem kevesebb mint tizenkét helyéről oda jött követei „legatusi” és a Tokaj-Hegyalja szőlőhegyein nagybirtokos „pentalis”, t. i. *Bártfa, Eperjes, Lőcse, Kassa* és *Kisszeben* sz. kir. városoknak kiküldöttjei, hogy „fejenként egyező akarattal” ... és „helyeiknek élő pecsétjével” is törvényesítsék a „Puncta Regulamenti Culturea Vinearum” című, vagyis a Tokaj-Hegyalja szőlőművelésének 1–48 §§-t tartalmazó ősi Rendtartását.

Bénye, Keresztur; Liszka, Mád, Ond, Rátka, Szántó, Szerencs, Tarczal, Tállya, Tokaj, Tolcsva és *Zombor* városok és faluk „nemes és polgári rendű” szőlőbirtokos közönsége e nevezetes rendtartásával „...Eleinknek” „...az 1613. évi végezéseket és rendelkezéseket” kodifikálta „örök időkre” ... szemök előtt tartván az „... az eleott 80 Esztendeovel valo szép rendtartás”-t (tehát még az 1561. évben alkotott „Culturae Vinearum Regulamentum”-ot is.)

Azért olvassuk történelmi kegyelettel ezt az innen-onnan számítva háromszáz esztendőös mult írást, amelynek betűszerint való magyarsága itt következik:

Anno 1641. Die 26. Marty.

Mi Zempleny es Aba uyuar megyeben leueo Hegyallyai varosok, es falukban leueo ugy mint Tokajban, Tarczalon, Madon, Tallyan, Zanton, Zombor(on), Szerenczen, Ondon, Ratkan, Benyen, Tolczuan, Liszkan, Kereszturban lako Nemes es polgari Rendek, meg gondoluan mind mostani szegeny utolsó aruasagra jutott Nemzetunk(ne)k sok rend beli ado fizetesit, s mind penig az 1613. Esztendeobeli Eleinknek dicziretes

vegezeseket es rendeleteket, aprobaluan¹ Ex Communi voto et suffragio Conflualtunk² es minden felel meg nevezet helyekbeul bizonyos személyeu³ Nemes es Polgari renden leueo Attyankfiai es legatusi⁴ által bizonyos beri es Merczesi⁵ feleol ugi decernaltunk,⁶ az mint rendel meg signalt Articulosink Contineallyak.⁷

1. Az Nitonak,⁸ Meczeonek, kapasnak, karo vereonek, homlitonak, ulteteonek, verem hanyonak, Fedeonek, napszamosnak, az kinek enni adnak A nunc in perpetuo Constanter⁹ rendelteunk *Tizen Eött penzt*, az kinek penig enni nem adnak *huszon negy penzt*.

2. Az keoteozeonek ordinaltunk¹⁰ egi napi munkaiarta az kinek enni adnak *Kilencz penzt*, az kinek penig enni nem adnak *Tizen Eött penzt*, de aztis hozza addaluan,¹¹ hofi Del ebedet az hegyre Desaban feuzeleket ki ne vigy(en)ek sem Nyitonak, sem Meczeonek, sem kapasnak, sem homlitonak, egy szoual semmi nemui (!) Munkásnak etelt vinni senki ne mereszellyen, hanem reggel ki ki adgyon hagymat, kenyeret, saytot, az kiteol mi lehet Freusteokomre¹² es Ebedre, Vaczorara penig Erdemek szerint feozessenek az munkasoknak.

3. Az Vinyke hanyonak,¹³ karo szedeonek, keo hanyonak az kinek enni adnak *hatt penzt*, az kinek enni nem adnak *Tizen ket penzt*.

4. Mivel penig iol lattyuk, hofi kivalokeppen az felseo kiraly Szabad varosokban¹⁴ lakozo feo emberek(ne)k es minden Szeoleojeokteul

¹ Megerősítvén.

² Közakarral és szavazattal meggyeztünk.

³ Számú.

⁴ Követei, kiküldöttjei.

⁵ Napszámbére.

⁶ Határoztunk.

⁷ Sorban következő cikkelyeink tartalmazzák.

⁸ Nyitónak.

⁹ Mostantól kezdve mindétig.

¹⁰ Rendeltünk.

¹¹ Adván.

¹² Reggelire.

¹³ Venyigehányóknak.

¹⁴ Bártha, Eperjes stb.-ekben (mint fent!)

tauoly (!) lakozo Nemes és keoz rendek(ne)k¹⁵ Szeoleo vinczleri veztegettek és veztegetikis¹⁵ naponkint az mi eleinkteol es mi teoleunkis ki adatot jo rendeleteket, az kik Uroknak s mi nekeunkis nagi karunkkal magoknak penig nagi haznaua, az Szeoleo munkasok(na)k szokot berit Annuatim¹⁶ fellyebb fellyeb verik es Eoregbitik, el akaruan azert minden szabados in Ordinantiat Euvitalni,¹⁷ azoknakis szinten mint magunknak olyan regulat¹⁸ es bizonyos poena alat valo poenat, es beuntettest¹⁹ szabtuk es rendelteunk.

5. Az mi az Szakmaniosokat illeti, azokis az feleul el rendelt bernel²⁰ teobet ne adgyanak az Nap szamosoknak.

Az ki penig ezen mi rendeleteunket, es vegezeseunket, akar mely heliben lakok kezzeul violalna,²¹ akar Nemes, akar Nemtelen, akar Vinczler, akar ott lakos, akar vidiki (!) ember, annak az varosnak es falunak birája, toties, quoties,²² Tizen ket forinttal engedelem nelkeul megbüntethessek, hagi ha penig akar meli varosnak és falunak birai negligálnak,²³ ellenek fel keluen²⁴ vehessenek poenat fl(orenorum) 122 (!) minden kegyelem nelkeul az tob varasbeli Nemes birak es polgarok rajtok, meli penznek felet az Onadi vitezeknek fordiczak²⁵ segitsegekre, felet ismeg az meg mondott varosokban es falukban leveo Templomoknak epitesere oszak.

Touabba ha az Nemes Uraim kozzeul akar mellik meg nevezet varosban es faluban contumaciter magat opponalna,²⁶ azon dolgot által

¹⁵ Semmibe sem veszik.

¹⁶ Évről-évre.

¹⁷ El akarván kerülni minden rendetlenséget.

¹⁸ Rendszabályt.

¹⁹ Bíróság terhe alatt való büntetést.

²⁰ Bérnél (napszámnál.)

²¹ Megsértené.

²² Annyiszor-mennyiszor.

²³ Figyelmen kívül hagynák.

²⁴ Fellépven.

²⁵ Az Ónod végvárbeli katonáknak adják – felét.

²⁶ Makacsúl ellenkeznék.

haguan, es az Tizenket forintot nem akarna deponalni,²⁷ az egész meg neuezet helyekben leueo Nemes birak es polgari rendek Insurgallianak²⁸ ellene, es Erdeme szerint meg beuntessek zalogollyak, nem haznaluan sem Varmegyere sem masua (!) valo Exceptioia²⁹ es Competens biraiara valo prohibitiojais.³⁰

Ezen dologban feienkent Eggyezeo akarattal meg eggyezuen fellyeb meg nevezett varosoknak es faluknak legatusi approbaltuk, acceptaltuk³¹ es ezen vegzest jauollottuk (!) Varosink(na)k Faluink(na)k akarattyabul, helyeinknek cleo peczeteuel ratificaltuk,³² Confirmaltuk et pro futura Cautela az Posteritasnakis,³³ minden helyekben is paribus³⁴ ki adtuk.

Actum in oppido *Mad*, uti in supra in praemissis.³⁵

(Aláírások, élőpecsétek hiányzanak a későbbkori másolatról, melyet *Loc. 105. N. 697* jelzet alatt őrizünk Zemplén vm. levéltárának az I. termében.)

Maga pedig a „Regulamentum”, vagyis a keletkezése szerint most körülbelül *háromszáz esztendő*s szabályrendelet, (rendtartás) Tokaj-Hegyaljánk szőlőművelésének ez a mai történeti becsű és becsületű „magna charta”-ja így szól:

²⁷ Megfizetni.

²⁸ Karhatolommal lépnek föl.

²⁹ Kivételes volta.

³⁰ Illetékes bírálóval való megakadályozása, (tiltakozása.)

³¹ Magunkévá tettük és megerősítettük.

³² Megerősítettük.

³³ Utódaink jövőendő biztosításául megerősítettük.

³⁴ A fent megnevezett tizennyolc rendbeli érdekeltségnek egyenlő másolatok formájában.

³⁵ Végeztük *Mád* mezővárosában, úgy amint előadtuk.

*Puncta Regulamenti Culturæ Vinearum
hoc infra scripto ordine concinnata.**

1-o. Valaki lictor vermet³⁶ akar ásatni, tizenegy arasztúl fl. 1 adjon,³⁷ tiz arasztul d.³⁸ 84. kilencz arasztul d. 75 akar pinczében ásson feoldet, ez szerént fizessen. Mivel az lator Venczelérek a' régi jo szokás el hattak, most magok hasznaért teobbé 9. arasznyira assatnak, és az Uroknak nagy karara egy forintot vesznek, így ha olcsobban valakinek asatnak be irjak anyira, Tarczali és Tokay hegyen 11 arasztul d. 50, ugy mint fél annyit kell fizetni mivel ott fél anyi munkával jár, azért a' Venczeléris sub poena³⁹ fl. 5. ekképen procedalyon⁴⁰ masként irremissiliter⁴¹ meg beuntetik.

2-o. Keo Szedéssért, vagy hordassért, kit vagy verembe vagy pinczében vagy mesdében szeukséges hordani, vagy az szeoleo alul a szeoleobe való ganéj felhordassért egy napra d. 18 járjon ki vévén azt mindeon az szeoleo allyáru magos vagy meredek hegyre férfi hord, annak napszám szerént d. 27. légyen fizetesse (!)

3-o. Mivel teobbire az Ember napi számossal miveltet, es a' Szakmanyosokis azzal akar nyitáskor, kapaláskor, és egyibkor az, napi Számot hamissan veszik fel. Dél utal (!) 3 ora tájban mikor leg joban mivelhettinek munkajokat el hádjak, dilig (!) az mit mivel, és ugy szaporatlan léven az munka, az vinczeléris nyáratszaka órákón sacoltattya az Urat. feollyeb fellyeb veri a Szakmant hanem ha napi Szamot akat venni nap keoltétul fogva nap nyugotig tartoznak mivelni, masként ha a Vinczelér nincs az Szakmanyossokal, menyén lesznek egy egy Renens.⁴² ft. beuntettessenek, ha az napi Számossok nem fo-

* A szőlőmivelés rendtartásának pontjai ily rendben vannak összeállítva.

³⁶ Vizárkot.

³⁷ Egy forintot.

³⁸ Dénárt (84 d.-t.)

³⁹ Öt frt. büntetés alatt.

⁴⁰ Járjon el.

⁴¹ Elengedhetetlenül.

⁴² Rajnai (német.)

gadnak szót, napi béreket vesztik el, mind keuleomben nem szabolaztathatnanak meg roz (!) szokássogban (!)

4-o. Minden helyyek Venczelérének Esztendeonkéntvalo ordinarius⁴³ szakmanyosi légyenek, mével hogy néhol sok csalárd Venczelérek az Szakmanyon kiveol feles és hetes munkássokat szoktának fogadni, magoknak kaparitvan az feoleolvalóját, szakmanyos Tarsainak nagy kárával azonnal (?) inkább Uranak nyilvánvalo meg csalássával azért ennek utána sohol (!) az Vinczellérek sem felest sem hetest akar mi Szakmanyra sub poena fl. 17⁴⁴ ne mereszellyenek fogadni és allítani. Az napi Szamos részereul délben 1. oranal teobbet ne légyen szabad nyugodni feoleostékemkor (!) ½ oraig, osonakor esmét 1 fertaly oraig.

5-o. Mikor ki megyen a' munkás mostan karóból mindgyart (tüzet) rák délyest⁴⁵ az szerént, és így dohanyoz, még mikor mivelis ugy cselekszik. Valamely Szeoleoben comperiáltatik⁴⁶ a' tűz rakás, az Venczelér szakmanyossokkal egyeut beuntetessék 1 Rhenens. foréntra, – ha kin Szeoleoben akar háltni, némel az mesze valo hazajárásaert, vagy az Uranak mas hataron leveo Szeoleoinek mesze voltaért, vagy ha peczenet⁴⁷ akar seutni Szeleo tetejin gazban raghat (!) teuzet, de karo hogy ne vesztegeteodgyék a' Szeoleoben egy szoval semi féle munkásnak semmi nemeo karóból, akar haznos akar hitván légyen teuzet rakni ne légyen szábad, sub poena florenorum duorum.⁴⁸

6-o. A' karot az Szeoleobeul haza se legyen szabad hordani, mert 3. araszni karot, fiatal eultetéshez is eoreogh teohezis⁴⁹ sok helyen feol euthetni, az reovéd debegbál (?) az Szeleo Pasztor öszel mikor hédegek vadnak többire ruhatlan lévén teozet rák, és az apro karókat fel szedvén

⁴³ Rendes, crős.

⁴⁴ Fél, sőt hetedrészért dolgozó, gyenge, erőtlén munkásokat.

⁴⁵ Alighogy esteledik.

⁴⁶ Tapasztalják.

⁴⁷ Pecsenyét.

⁴⁸ Két forint birság terhe alatt.

⁴⁹ Vén tőkéhez is.

arra való lévén az igen rossz karó azal tüzel, mert ha ollyat nem talál mivel mar akkor csak maga lakik ben a' jot feol igeti.

7-o. Az Szeoleo karókat igen hamissan szokták hasogatni, kivált az Hernad mellett az cserhaton, azért a' N. Aba Ujvármegye szolgabiraja által elseoben hirdetessék meg hogy 8 arasznyi légyen jó vastag a' karo, aláb 7. arasznal és vékony se legyen mivel ha kétczer a' feoldben elteorik, és ugyan jo karo leszen, és 17 esztendeig is eltart kinek ezere két szekéren (ha) tavolrol hoznak 7 Rhenens. forinton, közelebről pedig egy Talleron járjon sua amissione,⁵⁰ az kit hoz, ha el érik rajta⁵¹ egyik risze ugy mint fele azon karonak feoldes Uré légyen ahol arulyak, fele a' feo. Inspector dispositio(já)ban állony, de az Inspector⁵² foglalja, avagy foglaltassa el, mas biro benne ne legyen mivel ollyan hamisan hordgyak ha 100, hat arasznyi vagyon közepiben az szekernek csak egy egy singet is el rak, egy néhány százat is ki ha egyszer beolé teorik a' Feoldben a Munkások haza horgyak azért kél coreokbe az seoleoben sok karot venni a jo Szeoleo mivelteoknek.

8-o. Az *nytassrol*.⁵³ Az seoleoket igen rosszul szoktak ki nyitni, meg feneketedik⁵⁴ gyeokeresedik, valahol jól ki nem nyittya a Venczelér, az Inspector Adjunctussi⁵⁵ hegymesterek meg járva az seoleot kereszt karot eussenek feol a' holot illyen hiba tapaltatik (!) az Venczelér a szerint marad in poena⁵⁶ fl. 5 a' Szakmanossok pedig egy egy rhenens. forintot és ujobban kinyitni tartozzanak. Nitonak, meczeónek, homlitonak More antiquitus solito⁵⁷ senki 10. forintnak beuntetésse allatt 24 pinznél teobbet ne fizessen. Hoc declarato⁵⁸ hogy mind nyitonak s

⁵⁰ Ezre a karónak 7 német forint, – sőt csak egy tallér (t. i. egy forint 80 kr.)

Aki drágábban adja: amit ad, elveszti.

⁵¹ Rajtakapják.

⁵² Szőlőfelügyelő (vm.-i hatósági közeg.)

⁵³ Nyitásról.

⁵⁴ Megfeneklik.

⁵⁵ A szőlőfelügyelőnek segédei.

⁵⁶ Birságban.

⁵⁷ Ősi szokás szerint.

⁵⁸ Kijelentvén azt is.

mind feodeonek, az mint praespecificaltatott,⁵⁹ mindeneut a hegyeken d. 24 adatodyék egyarant. Meczeonek és homlitonak mideon derék kapalsnak ideje vagyon d. 27 ugymindazaltal hogy az homlitas geodrei hét jo arasznal csekelyebbek ne legyenek. Tolesvan pedig és Bényén az homlitonak d. 30 adatodgyék, de csak olyan helyyeut az holot a' hegy-mester irdemesnek itéli. Az kapasnak is elseo kapaláskor d. 27. forgataskor és harmadaskor (!) penig d. 30. mivel az elseo kapalás keonyebb az teobbinél mind hogy a' teob kapalaskor jobban kell óltalmazni a' Girezdit. Az venczelér penig continuus⁶⁰ legyen mindenkör, a munkassal sub poena in Tertio Puncto declarato.⁶¹

9-o. *Az Meczeoreol.* Tokaj és Tarczali hegyeken rea szoktatvan az Possesorokat⁶² az hiabban valo fizetésre és szemlatomast valo megcsalásra és halatlanul mas sok hegyalyai szeoleokat Biro beeseuletés Emberek injuriajokra⁶³ az Vinczelérek Istentelenül vettenek az meczestul annyi taxat mind az egyszeri kapalastol, annyi teobbé fl. 100. birsagh allat senki se fizessen hanem felét mind a kapalastul jar; mivel mind Madon Kereszturban, Talyan, Tolcsvan es masutis néhol alabbis observalta(tik).⁶⁴ Tokaj és Tarczali hegy mindazaltal keonyebb kapaló lévén ahoz keppest annyi szakmanyol amenyivel az kapalas vegben szokot menni, nitast és a' meczest nem lehetvén az ép szeoleoben vigben vinni azért az olyan ép szeoleonek meczessek szakmánya az medietassának⁶⁵ hatod reszeuel augealtassek.⁶⁶ Valakin penig comperiáltatik⁶⁷ csak egy pinzel (amint föllyebb specificaltatik) teobbeot adis, akar mely mélgos⁶⁸ Ur Venczelere legien is vagyb eczeoletes feo

⁵⁹ Már előbb elmondottuk.

⁶⁰ Mindig jelen legyen.

⁶¹ A rendtartásnak 3-ik pontjában leirt birság terhe alatt.

⁶² Szőlőbirtokosokat.

⁶³ Megrövidítésére.

⁶⁴ Van gyakorlatban.

⁶⁵ A fele napszámbérnek.

⁶⁶ Toldassék meg két dénárral.

⁶⁷ Tapasztalják.

⁶⁸ Méltóságos (u. n. főember.)

renden leveo Tisztek vagy Szolgak legyenek is irremissibiliter⁶⁹ meg büntessenek, mas helyeken penig az meczesteol az kapalasnak szakmanyának fele jarion, úgy az hol annális alabb practicalatni⁷⁰ szokot volt, ugy observaltassek. Meczéskor penig az Venyike szedeok az viz arkokban ne hányak az Venikét, hanem az hova az gazda parancsollya oda horgya az Venyike szedeo, de semmiképen meg ne égesse, hanem ha az Ura parancsollya, mindazaltal ha olyan helyre hánya hogy másnak kárt nem causal⁷¹ véle ugy nem incurrá.⁷² Az kárt a' meg károssétot Embernek refundállya poenam vero⁷³ fl. 6. az hegy Mesterek vegyék meg.

10-o. *Az kapalásról.* Mivel az napi zamosnak hamis munkaja mar corrigaltattot⁷⁴ hogy estig mivellyen mar az szeoleo szakmays (!) nem augealtatik, hanem *az eleott 80 esztendeovel valo szép rend tartás* szerint 10. ember kapaló szeoleonek taxaia volt 3. Magyar forint d. 30, aki mostanis ugy usualtatik⁷⁵ e' mellé se szalonna, se kenyér, se font hus ne adatodgyek, hanem egy formában fizessen minden ember; így az munkás continuus lészen egy helyben lakvan mindenkor jobanis fog tudni, azon hegyen szokos (!) munkaihoz. Az kapasnak d. 27. teobbet senki ne fizessen, ha(rma)dláskor vagy aratás tajban, forgataskor, mikor az ember igen meg szeukeul, aratni kezeulven, harmincz pinzet.

11-o. Az karozonak 24. d. légyen egy napi bére és szakmanyban ne adgyak az Venczelernek az karoza, hoc addito⁷⁶ az munkassok az szeoleot vesztegetni ne merészelyek sub poena fl. 2. annyival inkab az szeoleobeol csak egy gerezdet is haza vinni.

12-o. *Az keoteozesreol.* Igaz ugyan, hogy szoktak volt az keoteonek fele bért adni az kapalas szakmanyának az kinek igen seureo az

⁶⁹ Elengedhetetlenül.

⁷⁰ Gyakorlatai.

⁷¹ Okoz.

⁷² Nincs büntetése.

⁷³ Visszatérítse, – a birságot pedig.

⁷⁴ Rendszabályoztuk.

⁷⁵ Ugy van gyakorlatban.

⁷⁶ Ehhez még hozzáadván.

szeoleoie, de néhol három s negy annyi teo is elférne, azért vigyazzon a' jo Gazda ne csallják meg, mert az szakmanynak negyet (!) részével is a ritka szeoleot feol keothetnek. Az keoteozeonek napi szám fizetése, ugy Igazgatonakis⁷⁷ 23. d. lészen hoc addito,⁷⁸ hogy a' ritka szeoleonek harmada a' szakmannak elég legyen, mellyet az hegy Mesterek deaddállják⁷⁹ mely szeoleoteul jarion méltán csak harmada, seot Tolczván, Bényén talam masut is akarmely szeoleokis szakmanyakan keotésséteol harmadak (!) szoktak fizetni, azért ennek utannais sub poena fl. 6. ez a' modalitás observaltassek.⁸⁰

13-o. Az *Szeoleo Pastor mindenik hittel légyen keoteles az pastorságara* úgy hogy a' Mezdés torvénteul⁸¹ ne légyen szabad tova b menni, senkit oda az szeleoben orzisre alani⁸² bocsasson, az mit lat vagy sajdit az teob(i) Pasztorokhoz meg jelencse a Vencselerének, az Tolvajt, vagy lapangot meg fogiais (!) el ne bocsassa maga fizetése elveszesse allat, hanem bé végye az *hegy mesterekhez*, sőt hitessek⁸³ léven mindenkor kin allyanak egyedeul az hegy mesterek dispositiojok szerent, más-kent kordélban ne légyen szabad concurrálni⁸⁴ hanem az mikor *szeoleo lopok* és Tolvajok ellen az keorúlokel egyut szűkséges lészen vegyazassok (!) leselkedissek.

14-o. Az munkassokat egyik Venczelér az mássékatúl (!) el ne csallya egy pinzel se igérjen teobbet, ugy gazda Emberis az ki maga szőleleit miveli mas ember munkássat el ne csallya vacsoranak igéréseu(e)l, vagy egyib⁸⁵ jo akaratnak biztatássával. Sub poena fl. 10.⁸⁶

⁷⁷ A munkások felügyelőjének.

⁷⁸ Hozzáadván ezt.

⁷⁹ Esetről-esetre szabják meg.

⁸⁰ Ezt a szabályt tartsák szem előtt, hat forint birság terhe alatt.

⁸¹ „Mesgyés törvény.”

⁸² Őrzésre állítani [t. i. maga helyett.]

⁸³ Hitük szerint kötelesek.

⁸⁴ Pásztorgunyhóba ... behúzódni.

⁸⁵ [Az archetypusban: egyik.]

⁸⁶ Tíz forint büntetés alatt.

15-o. Minden Venczelér Urához való hűséges szolgáltyára is az regulamentumnak⁸⁷ meg tartására hitel légyen kötőles, kiknek fizetessen minden(kor) 10 floreni, Szagmany (!) utan ha Ura hazában lakik fl. 1. légyen, ha pedig maga u(a)gy más Ember hazánál lakik 1 Tal-lér.⁸⁸

16-o. Ha valaki rosszul kapal jól felől (nem) vágvan⁸⁹ az teo alul az feuvet, sut⁹⁰ anyivál inkább az ki a feuvet csak vakarja mint most szoktak flor(enorum) 2 Rhen(ensium) büntetessék,⁹¹ a Venczelér az szákmányos (!) ad florenum 1 Rhen(ense). Azonban *mint hogy most rosszul keresztül szokták nemelylek kapalni mivel az ki rosszul kapalna és betakarja az földet keresztül kapálvan nem ugy mind a' régiek szoktak volt hegy mentiben egyenessen kapálvan*, azértis az szeoleo teo melle hegy mentiben verik a' karot *kihez képest ezentül egyenessen kapallyanak* statutum est,⁹² hogy fiatál teovet az tudatlan kapas ki ne vagja. Az contraveniens⁹³ Venczelérnek poenája statuáltassék⁹⁴ ad florenos 10. Az szákmányosoké ad fl. 1. az napi számosznak egy napi beri vész el.⁹⁵ A vitzárkokat (!) minden kapaláskor jól ki tisztcsak, ugy feodéskor és nitaskoris sub poena fl(orenorum) 5 Rhen(ensium).⁹⁶

17-o. Az kápat (!) az Gazdának vagy hegy mestereknek dispositioja⁹⁷ szerént szegezzék a' Vencselérek és szakmányosok sub poena fl(oreni) 1. Rhen(ensis.)

18-o. Némell Venczelérek anyi Emberséges ember szőleit fogadgyák feol kapva s' nem tudgyak az Urai hogy nem birhatvan az

⁸⁷ Szabályrendeletnek.

⁸⁸ Akkori értékben: 1 frt. 20 kr.

⁸⁹ Föl nem vágván.

⁹⁰ Sőt [sűt.]

⁹¹ Két német forintra büntetessék.

⁹² Határoztuk.

⁹³ Az ellenszegülő.

⁹⁴ Büntetése legyen.

⁹⁵ [Az egy napi bér pedig akkoriban 50 dénár, vagyis 1 kor. 10 fill. volt.

Most: ölször annyit!]

⁹⁶ Öt rajnai avagy német forintnyi büntetés terhe alatt.

⁹⁷ Parancsolata.

szeoleovel minden embert meg csál (!) *azért senkének (!) se légyen szabad egy bizonyos Uránál tobne* (!) *lenni*; hoc addicto⁹⁸ ha igen kevés szeoleoje lenne, magis⁹⁹ látván az Ura, Ura hírével fogadhat valamit, de Ura vagy *hegy mesterek* hire, vagy consensussa¹⁰⁰ nélkül ne legyen szabad hanem consensussa légyen Senptor (?) tenus Urátul, secus incurrit poenam fl(orenorum) Rhen(ensium) 10. toties quoties comperientur.¹⁰¹

19-o. Az Venczelérek hitessek lévén az Regulamentum szerint valo szeoleok culturajara,¹⁰² kik ha Uroknak szeoleo munkára destinalo¹⁰³ pinzeket más szűksegre distrahálnak¹⁰⁴ ki miat Uroknak szeoleoje debito tempore¹⁰⁵ meg nem miveltethetnék in tali casu juxta delicti qualitatem et damni quantitatem¹⁰⁶ keményen meg buntetessenek (!) *hohér által homlokokon bélyek (!) sutesség (!)* hogy peniglen inexcusabilis¹⁰⁷ légyen a' vinczelér Ura szeoleonek igazan és debito in tempore való miveltetésében (!) az Urak tartozzanak fogyatkozás nélkül in tempore¹⁰⁸ pinzt szolgáltatni kezekhez.

20-o. Valamint az venczlér (!), ugy az *Esztendő*s szakmányos is hittel légyen hogy nem csák nyátsson méczéssen (!) kin sokat szokot nyerni, légyen koteles (!) de fotig (!)¹⁰⁹ még be fodig (!) az szeoleot igazan mivelés(eben) az Regulamentumhoz szabja magát, máskint ebbenis hatalma lészen a' Io Inspectornak¹¹⁰ az ki el szeokik, s' rea akadnak, s' azon helyben lévő hegymester által mind hamis hiteo (!) esztendő s el

⁹⁸ Megjegyzvén.

⁹⁹ Maga is.

¹⁰⁰ Belegyezése.

¹⁰¹ Különb 10 rajnai forint lesz a büntetése, annyiszor-mennyiszor rajtakapják.

¹⁰² Művelésére.

¹⁰³ Szolgáló [arra rendelt.]

¹⁰⁴ Fordítják.

¹⁰⁵ Kellő időben.

¹⁰⁶ Abban az esetben, a vétség milyenségéhez és a kár mekkoraságához képest.

¹⁰⁷ Magamenthetetlen.

¹⁰⁸ Idejében.

¹⁰⁹ Fogytig.

¹¹⁰ Szólófelügyelőnek.

szokot (!)¹¹¹ szolgál, az Ura avagy az Venczelér meg fogadhassa (!)¹¹² *törvént tétethessen rea*, hoc tamen addito¹¹³ ha injuriaja¹¹⁴ vagy reovidsége leszen a' szakmanyossoknak az venczeleertől menyel el (?)¹¹⁵ az az el rendelt¹¹⁶ Tiszthez tartozik el igazítani dolgot.

21-o. *Az szőleo győpője*¹¹⁷ *ugy szőlőkre meneo kapúk (!) es hágcsoq (!) mindeneut Esztendeonként ujitatvan Embereol (!) meg csináltat-tassanak, kiknek meg csináltatása (!) Sz. Gyorgy (!) napkor a' helyek biraja által (!) meg hirdetessék* el rontoi penig, vagy el hordoi akiket el erik *kemenyen meg verettenessék vagy lóra talatassanak (!)*¹¹⁸ ha nincs mivel meg fizetnéjek,¹¹⁹ ha penig vagy 17 forintot vegyenek jartok (!)¹²⁰ Valaki peniglen a győpőnek meg csináltatásat el mulattya es az reszen valamely marha talál be menni, es kárt tenni; azon karnak (!) *refusiojara*¹²¹ tartozik ex prima medietate concurrálni¹²² az Marhanak (!) Gazdaja, vagy szolgálja, ex altera medietate¹²³ az ki el mulatta az győpőnek meg csináltatassa(t).

22-o. Némelyek szőlőket ujonan ipetetnek (!) is (!) Emberseges Emberrek (!) szőlőibul lopva az jo tövő (!) és faja (!) szőlőknek veszejecket el lopiak lapon (!) el metellik, hollot pusztás lévén sokszor a' abbol (!) hon(!) letatna ki a' jo Gazda a' szőlőit¹²⁴ aki miat nem lehet ipéteni (!) szok (!) Esztendokig olyan faia se leszen gyakran (,) azert *a'kit az ilyen cselekedeten el érnek keze vágatassaval (!) beontessék meg, vagy pedig valcsa*

¹¹¹ T. i. elszökött.

¹¹² T. i. megfogathassa.

¹¹³ Megjegyzvén mégis.

¹¹⁴ Jogsérelme.

¹¹⁵ Tollhiba; helyesen: menjen el.

¹¹⁶ T. i. az arra rendelt.

¹¹⁷ Gyepűje.

¹¹⁸ Deresre huzassanak! (tolatassanak.)

¹¹⁹ T. i. megfizetniök.

¹²⁰ Így: rajtok helyett!

¹²¹ Megtérítésére.

¹²² Egyik fele részben járulni.

¹²³ Második fele részben.

¹²⁴ A régi kéziratban : szökit.

meg 70 forinttal a' kezét, hanemha ultetni akar a' meczeo¹²⁵ után szedgye a' veszeot.

23-o. Igen hamissan k(!)elekesznek a' Venczelérek ebben is, mert fizettest vesznek a' szeoleo Pasztoroktól (!) és akár mely tanulatlant, Ura kárát nem nézvén, bé alitanak (!) az seoleo orsessére¹²⁶ kinek három vagy négy inassais van hollot (!) az eleot leg fellyebis egy inasnál teobeot (!) nem volt szabad tartani, hanem ezenis hit légyen az vencselerek(ne)k, hogy menteol jobb (!) szőlő (!) Pastort fogadgyanak szőlőt vagy gyümölcsöt (*itt valami a lúdtollában maradt az 1641. évi íródeákna*!) egy inassa légyen azis penig kites (ne!) légyen az szeoleo Pastornak valo heosséges oriszéssére¹²⁷ nem lévén szabad mesgyés totvenhez¹²⁸ tarsául tova b menni, lapparogokkal¹²⁹ tarsalkodni, hanem ollyat meg sajdit, meg fogia ha bír véle s- vigye bé az az Tisztekehezz (!) ha penig nem bír véle monyga (*így*) bé alattomban (,) szeoleo lopokat ha fogad¹³⁰ nem maga bu(!)ntesse meg hanem vigye be bére el vestisse allat.¹³¹

24-o. Az földéstul (!) napi számossoknak d(enár) 24 napi szamia jarjon s- a' Vencsélér (!) ugy földesse¹³² bé a' szőlőt, hogy hibasnak ne talaltassek a' feodés maskint az mi kar lészen a földésben rea bőcsültetik *az hegy mesterektől* s- azon föllől 5 Rhenens(is) forintra bintetessék.

25-o. Az u(!)ltetni való arkoknak ásásától a' kiket (?) ő r (*v. őt?*) veszőzis (!) való lészen (,) 1 pultura jarjon őlétől, egy veszőre való penig

¹²⁵ Meccő.

¹²⁶ Szőlő őrzésére.

¹²⁷ Hűségés őrizésére.

¹²⁸ Tótvényhez. [Tőszomszédos szőlőpásztorsághoz]

¹²⁹ Lappangókkal, gézen-gúzókkal, almarázókkal. [Nyilvánvaló, hogy a „lapparogókkal” hibás olvasat az 1613. évi kéziratról, melyről a 155. lapon tettem említést.]

¹³⁰ Fog.

¹³¹ Elvesztése alatt.

¹³² Azért ékezte meg [föld] az 1641. évi íródeák, mert a föld-ben a „föld”-et érezte.

öltől¹³³ fél annyi, az kit tudni illik lagy es puha földbe ásnak, az ölnek pedig hosza 3½ sing légyen.¹³⁴

26-o. Valakinek maganak szőlője nincsen, senki 8. Rhenens(is) forint beunteies allat, szőlőt arulni imét amot,¹³⁵ sőt se egest sem egyébérít¹³⁶ és eretlen (!) gyümölcsöt le szedni, haza vinni es hozni vagy piacon árulni sub poena flor(en) 1 (egy)¹³⁷ ne mérészelyen, a' szedők pedig ha valamelyiknél szőlőt találnak, napi számoktól (!) leg elseoben fosztataknék (!) meg, ha tobszeris comperialtatik¹³⁸ meg fogatatvan keményen meg bunteteknek (igy.)

27-o. Az mi az kapák illesztíssít¹³⁹ illeti három, két águ kapának illesztíssiteol egy pulturanal teobbeot ne fizessenek, 4 lapos kapának es 4 csakanyok(na)k illesztíssiteol egy pulturanál nem teobbet, nadlassatul pedig 1(?)kapának d(enár) 18 adgyanak, egy kapa forásztassatul jo kápfog¹⁴⁰ csináltássatól(!) 1. pulturát ahol bőven van a' szin,¹⁴¹ a' hol pedig szuki¹⁴² vagyon, egy pulturanal teobbeot.

28-o. Az kápa (!) nyelnek az ara ketteonek leszen egy pultúra sub poena confiscationis ejusdem.¹⁴³

29-o. Senki a Vencselerek között Ura szőlőiben kaposztat plantalni Török Buzat,¹⁴⁴ Tokot,¹⁴⁵ Répat vetni ne merészelyen sub poena florenorum 8 Rhe(nensium).¹⁴⁶

¹³³ Helyesebb szórenddel: öltől pedig.

¹³⁴ Tehát egy sing = 1/3 öl.

¹³⁵ Imitt-amott.

¹³⁶ Egyébélit.

¹³⁷ Egy forint büntetés terhe alatt.

¹³⁸ Ha többször is tapasztalják.

¹³⁹ Élesztését.

¹⁴⁰ Kapa-fok.

¹⁴¹ Szén (faszén.)

¹⁴² Szűki.

¹⁴³ Büntetés, hogy: ingyenbe esik a kapanyél.

¹⁴⁴ Kukoricát.

¹⁴⁵ Tököt.

¹⁴⁶ Nyolc német (rajnai) forintnyi büntetés alatt.

30-o. Teorténik azis hogy némelly bitang marha valaholot be törvén magát az szőlőben, a' Pastorok akar tegyen kárt, akar ne l fő(!) rintot sőt tolleotis sarczoltatas nélkül desumal(nak); ennek utan(n)a birek elvestíssik allat erre koteztetnek (igy)¹⁴⁷ az szőlő Pastorok, hogy a' szőlőben intercipialt¹⁴⁸ marhat meg kötvén elsőben tégyen hirt a' Gazdának és a' hegymesternek, akik a' féle kart czensuralvan¹⁴⁹ ők desumálhassák¹⁵⁰ az kár tévő marha Gazdajan, kinek hármada a' Pastori légyen az buntetísnek, az két risze modelitate infra scripta¹⁵¹ a' *feo Inspectoré*, s- az hegymestereké – akar penig egészen az kar vallot Gazdának adjudicaltassík.¹⁵²

31-o. Eztis nem kevés károkkal szokták az Szőlő Gazdák esztendőnkint tapasztalni hőzw (igy) fiuet¹⁵³ ámbár akkor aratot, vagy pedig nyers légyen, egy szekérkével 3. 4. 5. és hat foréntokonis el szoktak adni. Ezen *abusus és család kúplarkodás* ennekutana e' szerint melioraltatik,¹⁵⁴ hogy minden nyers egy jo örög (!) kéve¹⁵⁵ hősu (!) feuet d(enár)4.¹⁵⁶ felyebb, szaraz hőzu (!) feuet pedig hasonlo jo örög kévét d(enár) 8. felyebb *sub poena confiscationis ne mérészelyék árulni, annális inkább el adni.*¹⁵⁷ De mivel Bényére, Tocsvára (igy) és Horvatiban meszébtul¹⁵⁸ szokták az hozu (!) feueket hordani, ezen denominalt¹⁵⁹ helyeken a'

¹⁴⁷ Koteleztetnek.

¹⁴⁸ Megfogott.

¹⁴⁹ Elbírálván.

¹⁵⁰ Ők maguk fölvehessék.

¹⁵¹ A lentebb irt módon.

¹⁵² Itéljék oda.

¹⁵³ Ugy olvasom, hogy *hosszú fiuet* és úgy értem, hogy kötőfüvet. (Lentebb meg így: *hősu, hőzú, hozu kötőző fő* alakokban is.)

¹⁵⁴ Megjobbittatik t. i. az ára. (Ma azt mondják: maximáltatik.)

¹⁵⁵ Nagy kéve.

¹⁵⁶ Becsületes nemes Torday János uram 3 dénárjával vette és számolta el. (Akk. XXI. évf. 272. 1.)

¹⁵⁷ Im: ők nem érezték, amit ma szenved a szőlőbirtokos közönség, a rettentő nagy raffia-inséget! Tessék ezt megszüntetni a rég feledett „hőzu feu” divatjának felujtásával. Sürgősen, amig nem késő!

¹⁵⁸ Messzebből, távolabb földről.

¹⁵⁹ Megnevezett.

nyers jo örög kive kötöző főnek kivije d(enár) 8 adatodgyék sub eadem poena confiscationis.

32-o. Mint szeuretkor¹⁶⁰ az terh hordástul mind pedig az trágya-hordástul télbben (!) es tavaszál (!) az marhas Ember es Szekeressék *képtelen fizitést*¹⁶¹ szoktanak az meg sző(!)rult Gazdaktő(!)l venni, Annakokaért az ilyen Terh hordásnal béret az szőlők uttyanak nehézségehez (!) és az idonek Sáros vő(!)ltahoz képpest jo lelki ésmerettel az hegy mesterek *(tollban maradt: talán ez: limitállyák meg)* minden helyen.

33-o. Szeuretkor mivel az szeodeok¹⁶² szantálan¹⁶³ sok szeoleot szog(!)tanak napestik (!) el tikozlani s- vestegetni. Ezokáirt mikor jó szüret ideo szokot jarni, *az Gazda kenyérén leveo szedeok d(enár) 6. (nál) többet az maga kenyérén lévőknék penig az olyan jo ideon d(enár) 12 (nél) többet sz(!)ehol se fizessének,*¹⁶⁴ *ha mikor pedig ha abul vagy kemény hideg dereg(!)ben keolletik az szőlőt szedegetni és kapargatni, olyankor az Gazda kenyerin léveonek d(enár) 9. az maga kenyerin léveonek penig d(enár) 15 fizetődgyék. Ez ilyen szedők(ne)k penig (,) meg palczasztatásának beuntetés allat (,) egy Gerézd Szőlőt is edényben, vagy máskintis nem engedetik (!) haza venni (,) annális inkább csak egy fél marok aszu szőlőt. Az putonosnak a' könyő*¹⁶⁵ *helyeken 1. pulturával fog több adatodni az meszéb*¹⁶⁶ *és mere-*
dekebb helyekről valo hordassért maga kenyérén d(enár) 18.

34-o. Az ültetésnek valo veres veszzonek ezeret akar melly helyen is föllyebb 60 Pinznél¹⁶⁷ el adni senki ne p(rac)sumallya sub poena flor(en) 1.¹⁶⁸

¹⁶⁰ Szüretkor.

¹⁶¹ A világháború szülte mai alkalmi uzsorásokra is ráillik ez a rutító jelző: *képtelenek!*

¹⁶² Sződök, szedők.

¹⁶³ Számtalan.

¹⁶⁴ Az Urnak 1915. évben két koronát is elkivántak tőlünk a „képtelen” szedők!

¹⁶⁵ Könnyű.

¹⁶⁶ Messzebb.

¹⁶⁷ Kb. 1 kor. 80 fill. [Akk. XXI. évf. 256 jegyzet.]

¹⁶⁸ Ne merészelj, egy frt. büntetés alatt.

35-o. Az keo gaatok¹⁶⁹ rakatatasatul egy-egy últúl kinek egy singné¹⁷⁰ magossága, szélessége pedig ½ sing lévén l. jo fundamentumra rakatván az hól kozól jűt¹⁷¹ az kővekhez d(enár) 9. a' hol távuljaban d(enár) 12 a' leg messzébb helyből hordot keovekbeol rakatat(!)nak d(enar) 15. fog ennekutanna fizeteodni sub po(e)na flor(enorum) 3.¹⁷²

36-o. Az szőleo keozeot való jo utaknak conservatioja¹⁷³ igen szugséges lévén, azért reparatiojara s consevatiojára az Fo Inspector¹⁷⁴ hegy(m)esterekkel es azon helynek Biraival Tanácsával eddig practicaltatot modalitas¹⁷⁵ szerént sub poena flor(enorum) 20 ex bonis ejusdem loci Judicis medio officialis Domini Terrestris ad Instantiam insinuantis irremissibiliter exeqvenda.¹⁷⁶

37-o. Az hegy mesterek(ne)k fizetések léz(!)en minden rendbéli szakmanyoktól l. forint utan egy graicsar,¹⁷⁷ az mely szőlőket penig napi s(!)ám szerint mivelnek, harom napi sam utan hasonlokeppen egy graicsar.

38-o. Az hegy mesterek fizetésének exolutiója leszen, in duobus terminis, felének Sz. Gyorgy napjan, az mas felének Sz. Mihaly napia lész terminussa ugy hogy minden Vencseler¹⁷⁸ nem a szőlőknek tartozo szakmányából, hanem azon kivul valoo Ura pinzéből, a' p(rac)specificalt Terminussokon¹⁷⁹ indilate et irrenustibiliter¹⁸⁰ meg adni tartozik sub po(e)na duplici propria autoritate per supremum Inspectorem exeqvenda.¹⁸¹

¹⁶⁹ Kőgátak.

¹⁷⁰ Singnyi (kb. egy rőfnyi.)

¹⁷¹ Ahol közel jut.

¹⁷² Három forint büntetés alatt.

¹⁷³ Karbantartása.

¹⁷⁴ Főfelügyelő.

¹⁷⁵ Az eddig gyakorolt módon.

¹⁷⁶ Mely büntetést haladéktalanul be kell hajtani az illető helyi bíró vagyonából, a panaszttevőnek folyamodására, a földesúr tisztjének közbejöttével.

¹⁷⁷ Krajcár.

¹⁷⁸ Vincellér.

¹⁷⁹ Előbb részletezett határidőkben.

¹⁸⁰ Haladéktalanul és irgalom nélkül.

¹⁸¹ Kétszeres büntetés terhe alatt, melyet a főfelügyelő hajtson be, a saját hatalmáná fogva.

39-o. Mint hogy penig az hegy Mesterek(kel)is teortinhetik (hogy) valamelly excessusokat committalnak¹⁸² es obligatiojok(na)k nem satisfacialnak¹⁸³ és restelkedni fognak azért azok ellen supremus Inspector locor(um) animadvertalhasson¹⁸⁴ es az helynek Tanacsaival¹⁸⁵ törvénessen revideatátvan excessusit vagy defectussit¹⁸⁶ érdeme szérint buntettesse, et tempore restaurationis officij¹⁸⁷ azokra(!)l, kiket miért buntett(!)et relatiot¹⁸⁸ írásban tegyen, hoc additio¹⁸⁹ hogy az mesterek az kutakat tisztán tarcsák és sássat¹⁹⁰ benne asztatni ne engé(!)dgyenek sub poena flor(enorum) 1.

40-o. Az hegy mesterek esztendeig tartoznak szolgálni ha valamellyékinék (igy) hálala törtinik a' feo Inspector facultassaban¹⁹¹ leszen más alkalmatos személynek substitotioja.¹⁹²

41-o. Az hegy mesterek rendesen írásban feol tegyék kit my(!)rt s-mikor beuntettek meg és azt esztendejek(ne)k el telecskor¹⁹³ (igy) idest¹⁹⁴ Tisztek(ne)k restau(ra)tiojá(!)kor, mely esztendeonkint in Januar(io) fog observaltatni praesentállyak¹⁹⁵ tessék ki¹⁹⁶ mint (!) sérénységek s- mint (!) az, hogy respectus nélkül¹⁹⁷ hiven el járnák (!) Tisztekb(en).

42-o. Az hegy mesterek mindenkor in Januar(io) in praesentia off(icia)lium D(omi)ni Terrestris¹⁹⁸ az hegynek lakoi által eligaltá(!)ssa-

¹⁸² Kihágást követnek el.

¹⁸³ Kötelességüket nem elég jól teljesítik.

¹⁸⁴ Az illető helyeknek főfelügyelői járjanak el.

¹⁸⁵ Helyhatóságokkal.

¹⁸⁶ Felülvizsgáltatván kihágásait vagy fogyatozásait.

¹⁸⁷ Hivatalának tisztujtása alkalmával.

¹⁸⁸ Jelentést.

¹⁸⁹ Hozzá adván még.

¹⁹⁰ Sást.

¹⁹¹ Jogában.

¹⁹² Helyettesítése.

¹⁹³ Tollhiba: „eltelésekor” helyett.

¹⁹⁴ Azaz.

¹⁹⁵ Januárban fog történni, mutassák be.

¹⁹⁶ Tűnjék ki.

¹⁹⁷ Kedvezés nélkül.

¹⁹⁸ A földesur tisztjeinek jelenlétökbén.

nak es adjuráltá(!)sanak¹⁹⁹ mely fun(c)tiot ha valamellyik sine rationabili causa²⁰⁰ fel vála(l)ni nem akarna tahat 50 (ötven!) forint poenat incurrályon²⁰¹ ki az feoldes Urnak cedalyon²⁰² melyet propria autoritate²⁰³ a' feldeos Urnak officialissa mégis vehessen feo Inspectort penig D(omi)nus Terrestris constitualyon pro suo arbitrio.²⁰⁴

43-o. A venczelerek szőlő Pastorok feo Inspector vagy hegy mesterek ell(!)őt adjuráltá(!)ssanak.

44-o. Mikor az hegymesterek constitualtatni fognak akkora (igy) ezen regulamentumnak Punctumi publice²⁰⁵ el olvastassanak, hogy ennek utána senkinek ez iránt mentése²⁰⁶ ne lehessen, Hoc declarato²⁰⁷ ha ki ez Regulamentumban specificalt²⁰⁸ mu(!)nkáknak bére(!)t ugy Vinczelirek vagy Pastorok fizetéssét alab (!) de nem feollyebb viheti, vagy szalithattya annak ez iránt valo szel(!)encsije²⁰⁹ nem irigyeltetik mert tortinik noha²¹⁰ hogy karót kotű fő(!)vet, ugy keo feo (egy olvashatatlan szó), vagy igen beo ha alabb az limitál(t) aranal²¹¹ akár mely okbulis akarja eladni sőt ajandikozniis szabados, ugy ingyenis (t. i. szabad) szolgálni aki akar.

45-o. Az feo Inspectornak fizetésse lészen minden mulctanak medietassa²¹² mely mulcták a' főllyől meg irt regulamentumnak punctumiban specifica(l)tattak.

¹⁹⁹ Választassanak meg és eskettessenek fel.

²⁰⁰ Helyeselheto ok nélkül.

²⁰¹ Ötven forint legyen a büntetése.

²⁰² Járjon ki.

²⁰³ Saját hatalmánál fogva.

²⁰⁴ Főfelügyelőt pedig a földesur alkalmazzon, tetszése szerint.

²⁰⁵ E rendtartásnak cikkelyei mindenkinek fülhallatára.

²⁰⁶ T. i. mentsége.

²⁰⁷ Világosan kijelentvén még ezt is.

²⁰⁸ Részletezett.

²⁰⁹ Szerencsége.

²¹⁰ Néha.

²¹¹ Hatóságilag megszabott (maximált.)

²¹² Büntetéspénznek a felerésze.

46-o. Mivel az szeolő Pastorok ex abusu²¹³ két három mély földnére²¹⁴ szoktak *hajgalkozni*²¹⁵ menni azért tovább senkinek az szeoleo Pastorok közül az hataron kivól az meg nem engedted(!)ik sub poena fl(orenorum) 12, ha penig itten akarnak *hajgalkozni*²¹⁶ légyen az Inspector hirivel.

47-o. Mind(!)hogy az kovácsok és cs(!)iganyok főkoteb²¹⁷ (*igy*) szoktak szacsoltatni²¹⁸ az Gazda embereket, azirt szabattattik ara az meczeokésnek d(enariorum) 30. az kapak nadoltatasanak d(enar.) 24. forasztasanak d. 6. egy lapos kapanak d. 30. Valamellyike contravenial²¹⁹ az Covacs mester Ember²²⁰ 6 forintban convinctassék,²²¹ a' *meczenzefiek*²²² penig el veztik kapalojokat²²³ ide irtettetnek az Csiganyokis.

48-o. Az kunyhokat sem meg igetni, sem el hordani 12 forint büntetes allat senki ne mir(!)essellye.

²¹³ Túlságba menve.

²¹⁴ Mértföldnyire.

²¹⁵ Kiabálózni (?)

²¹⁶ Hajigálózni (?)

²¹⁷ Fölöttébb.

²¹⁸ Sarcolni.

²¹⁹ Ha chhez nem szabja magát.

²²⁰ Az credetiben tollhibával így: Emberekben.

²²¹ Marasztaltassék el.

²²² Abaujából, Meczenzéből való árosemberek, kik kovácsolt árukkal kereskedtek.

²²³ (Ime: a mai *kapá* szó kopott alak! 1641-ben még „kapáló”-nak mondták!)

Az 1737-es titkos királyi utasítás*

... amelyeknek előrebocsátásával a Helytartótanács Posonyban 1737. október 11-én kiadott titkos utasítása az alábbi tartalommal jelent meg a tokaji borok hamisításának elhárítására vonatkozó elővigyázatosság tárgyában.

Nemzetes, főtisztelendő, tekintetes, nagyságos, tekintetes és vitézlő, nekünk legtiszteleteljesebb uraink!

Miután a nagyságos és kegyelmes gróf Berényi Tamás, Zemplén vármegye főispánja elnöksége alatt összeült bizottság a jelentését – amely a szükséges megelőző intézkedések bevezetése tárgyában született, mégpedig, hogy a tokaji avagy az így nevezett, a felső-magyarországi Hegyalján [termett] borokat a továbbiakban semmiképpen ne lehessen hamisítani – ezen Királyi Helytartótanács megfigyeléseivel együtt a legszentebb felségnek alázatosan bemutatta, a fent említett legszentebb császári és királyi felség a fenti tárgyban folyó hó 3-án kibocsátott, az előrebocsátott intézkedések meghozatalát illető kegyelmes utasítása tartalma szerint az alábbiakat nyilvánítja ki kegyelmesen. Mégpedig:

1. Minden, az országban tartózkodó zsidó, görög, örmény és arnót együttesen tiltassék el egyszerűen és világosan bármely borral való kereskedéstől Felső-Magyarországon, ellenben a Lengyelországban élő zsidóknak, akik országunk lakóinak és kereskedőinek faktorai lennének, és magukat megbízóik hiteles okmányaival (passzusaival) elégségesen törvényesítik, a fent említett borok megvétele és kivitele, valamint a *Kascher Wein* készítése is önként engedtessek meg.

* Az eredeti utasítás latin nyelven bemásolva Zemplén vármegye protokolluma sz. K. 1737. oldalán található. A szöveget fordította dr. Gyulai Éva HOM muzeológusa. A rendelet alkotók megadták a *hordósütő vas* rajzát is. Mellette közöljük a tényleges 1738-as évszámmal ellátott bélyegzővas rajzát is.

2. Mivel igen sok csalás, visszaélés és borhamisítás szokott volt előfordulni, valamint szokásban volt tiszántúli borokkal helyettesített [borokat] is a Hegyalja vidékére szabad behozattalal beengedni, ezért, mindenféle csalásnak és visszaélésnek elejét veendő, és a hegyaljai boroknak a tiszántúliaktól való megkülönböztetése céljából – mivel a tiszántúli hordók legalább egy csöbörrel nagyobbak, mint a gönci hordók –, ezentúl a hegyaljai borokat valódi gönci hordókba öntsék, ezeknek a hordóknak a mérete ugyanis néhány évvel ezelőtt meghatározott és a vármegye által rendesen és gondosan kihirdettetett az elkobzás büntetésének terhe mellett. Ebből a megfontolásból ugyanígy, ha Kassa városának *Stadt Gewächs* nevű hordóit visszaélést elkövetve és a királyi harmincad megcsalása céljából máshonnan ide hozzák, ezek azonnal lefoglaltassanak, és a gönci hordó igaz mértékére és nagyságára áttöltsenek.

3. A fent említett tiszántúli borok a régi és bevett szokás szerint bármely címen és kifogás alatt és az ország bármely lakosa által [hozatnak is be] a Hegyalja vidékére, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe napja előtt a fent említett elkobzás büntetése mellett elvételnek, sőt az említett határnap eltelvén, csak azoknak engedtetik meg, akik nem másként, hanem saját maguk hozzák be, mégpedig a Szepesi Kamara hivatala vagy magának Zemplén vármegyének megfelelő hiteles és eredeti okmányai támogatását élvezve. Továbbá.

4. Ami a hordók megpecsételését illeti, mivel a Zemplén vármegyei *tállyai, golopi, rátkai, mádi, zombori, ondi, tarcali, keresztúri, kősfaludi, szegi, bényei, vámosújfalui, tolcsvai, lizskai, zsadányi, olaszi, pataki, újhelyi, kistoronyi*, ezen felül az Abaúj vármegyei *szántói és horvát* szőlőhegyeken termett borok a külső kereskedők előtt mindig is ugyanolyan minőségűek, értékűek és ugyanolyan áron voltak, mint a *tokaji borok*, ezért nem tűnik olybá, hogy helyes lenne bármiféle rendszabály, miszerint a hegyaljai helységekből és szőlőhegyekről származó borokat különféle megkülönböztetett pecséttel jelöljük meg, mivel a pecsétek sokasága és különfélesége azon külső kereskedők előtt, akik nem ismerik a jelölést, inkább zavart és gyanút keltenek, mintsem hogy elősegítené ezen üdvös intézkedés célját. Mivel pedig a fent említett borok mindig

egyenlő és hasonló értékűek, árúak és minőségűek voltak, megfelelőnek találtuk, hogy mindenféle zavar kiküszöbölése és minden gyanúsítás elhárítása végett az összes fent említett bort egy és ugyanazon pecséttel, és pedig a hordó oldalára nyomva, a termés évének feltüntetésével jelöljék és pecsételjék meg bizonyos személyek (egyedül csak a helyet hagytuk a szőlőbirtokos döntésére, ki, hol akarja, s kinek hol megfelelőbb teli hordóit megpecsételtetni), akiket a dolog szükségletére Zemplén és Abaúj vármegye minden mezővárosba és helységbe kiküldet, és megbíz ezzel a feladattal, szigorú esküvel megeskerve. Azért pedig, hogy bárkinek azon borait, amelyek az említett szőlőhegyeken termettek, mindig valódi és igazi tokaji avagy hegyaljai boroknak tekintsék, ennél fogva a szomszédos Tiszán inneni vármegyékben termett borokat kötelező a kezdő szótagokkal: Aba, Bor, Tör, Ung megjelölni. A dolognak azonban csak akkor lenne sikere, ha az említett hegyaljai borok megpecsételésével egy időben a többi, máshonnan származó, pecsét nélküli borokat egyéb helyről nem tekintenék tokaji boroknak. Mivel a megpecsételéssel megbízott személyek egyikét sem kötelezhetik ingyen munkára, nekik minden hordó után – ha a lakóhelyen jelölik meg a hordót – egy poltúra, ha pedig a szőlőbirtokos egyik vagy másik szőlőjéhez a helységen kívülre hívja őket a pecsételés elvégzésére, egy garas fizetés járjon. Ezen alkalommal vigyázzanak, hogy a hordókat ne üresen, hanem musttal telve pecsételjék meg, továbbá a pecsételés munkáját Szűz Mária Szeplőtlen Fogantatásának ünnepéig teljesen fejezzék be, és a rájuk bízott pecséteteket a hordók megnevezésével együtt – szám szerint hány hordót és melyikük pecsételt meg szüretkor – kötelesek visszaadni a járási szolgabíráknak, és rajtuk keresztül a rendes alispánoknak a vármegye további rendelkezésére. Hogy hegyaljai boroknak külső borokkal való helyettesítését (kicserélését) még szüretkor megakadályozhassák, nemcsak Tiszán túli – amint fentebb említettük –, hanem egyéb és bármely Tiszán inneni vármegyében, avagy az említett szőlőhegyeken kívül ezen Zemplén és Abaúj vármegyében termett borok behozatala a Szeplőtlen Fogantatás ünnepéig elkobzás büntetésének terhe mellett tilos legyen. Továbbá, ha valamely olyan eset előfordulna, hogy némelyek hamis pecsétet készíttetnének, és azt tudatosan

használnák is, avagy a pecsételéssel megbízottak esküjük ellenében a rájuk bízott pecséttel visszaélnének, az ilyeneket jelentsék be idejében a vármegyék hivatalviselőinek, s a hamis pecsétek gyártóit 500 forint büntetéssel, a pecsétekkel visszaélő pecsételőket pedig az előírt 500 forintos összegben kívül megbízásuktól örök időre való megfosztással is büntessék. Ha pedig ezek a büntetést nem tudnák készpénzben letenni, e helyett a megfelelő testi büntetéssel illessék őket, visszavonhatatlanul. A bűnös pénzbüntetésének harmadrésze a bejelentőt illesse, a többi kétharmad rész pedig a vármegyék közszükségletére fordítódjék. Ami pedig az öt beárulókat/feladókat illeti, úgy tetszik, őket [két szempontból is] el kell különíteni, mások ugyanis mint azok, akik rosszindulatúan, elfogultsággal és bűnös lélekkel, ártó szándékkal árulnak el valakit, de különböznek végül azoktól is, akik a köz iránti szeretetből és annak céljáért – anélkül, hogy magukra vennék a bizonyítást – szoktak hasonló dolgokat feljelenteni. Az előbbieket, ha ugyanis beárulásukat maguk nem bizonyítják, teljesen a talióelvének büntetésével lehet büntetni, az utóbbiakat ellenben, ha ugyanis pusztán a köz iránti szeretetükből jelentettek fel egy másik embert, de a feljelentés bizonyítását magukra nem vették, a jogosság miatt mindenféle büntetés alól mentesen kell hagyni. Az alispán pedig az efféle feljelentés meghallgatását követően a feljelentett ellen vizsgálati eljárást fog lefolytatni, és ha ebből a vizsgálatból valamiféle bűnös elkövetés derülne ki, az elkövető ellen azonnal járjon el hivatalosan a személyek minősége szerint, a fegyelemben veendő figyelembevételével.

5. Mivel több dolog között az is kiderült, hogy a hegyaljai borok árában megmutatkozó korábbi értékelését akadályozta, hogy az aszúszőlőből készült borokat bárkik, köztük idegenek is, szabadon csinálhatták, ezért ettől fogva minden egyes embernek, aki a hegyaljai szőlőhegyeken nem birtokol szőlőt, a fent említett borok készítése komolyan és szigorúan megtiltatik, az ott szőlőt birtoklóknak azonban a borok saját maguk általi készítése a személyekre való minden megkülönböztetés nélkül megengedett, amint a császári és királyi felség kegyelmesen engedélyezte.

6. Azt is kegyelmesen elrendelte, hogy külső szőlőhegyekről származó aszúszőlőt a Hegyalja vidékére senki ne hozzon be, és a fent említett hegyaljai szőlőhegyeken az őfelsége királyi kincstára által, a földesurak és egyéb saját szőlővel rendelkező személyek által leszüretelt aszúszőlőt senki ne vásárolja fel és ne árulja, az elkobzás avagy a leszüretelendő [aszútermés] minden egyes puttonya után 12 forint büntetés fizetésének terhe mellett.

7. Ezen említett Zemplén vármegyének a földesurakkal való egyetértésben hozott azon határozatát, hogy új szőlőket a Hegyalja vidékén ezentúl ne telepítsenek a vármegye tudtán és beleegyezésén kívül, a császári és királyi felség nemcsak kegyesen helybenhagyta, hanem elrendelte, hogy Abaúj vármegyére is terjedjen ki a határozat érvénye, tekintettel a szántói és horváti szőlőhegyekre.

Ezért fent címzett uraságatok megbízást kapnak arra, hogy a rendelkezéseknek a magasságos császári és királyi felség által a fenti módon kegyesen jóváhagyott, fentebb elősorolt pontjait az ország összes vármegyéjében tudomásulvételre és további utasítással tegyék közzé, ott pedig, ahol az említett szőlőhegyek fekszenek, szigorúan rendeljék el, hogy még a közelgő szüret előtt hathatósan végrehajthassák uraságatok az összes előrebocsátott dolgot, úgy, hogy egyetlen vármegyei küldött se akadályozza, kifogást emelvén, a végrehajtást.

Kelt a Királyi Helytartótanáctól Pozsonyban, 1737. október 11-én.

Fent címzett uraságatoknak jóakarója,
a kötelességekre a legkészebben

Gróf Pálffy János

Barinay László

A királyi rendeleten közölt rajz egy leendő hordósütő vasról, melyet alkalmazni kell, hogy a származást (eredetvédelem) bizonyítsák a kereskedők

Tokaj-Hegyalján alkalmazott hordósütő vas rajza, 1738-as évszámmal

**Balsay Mihály olaszliszkai főbíró
1790-es levele***

*Privilegiati Oppidi Tokaj Domino
Ordinario Judiciu ac ejusdem Senatui
Consignandum Tokaj*

Bizodalmas drága Birák Uraimék!

Második Küldet Currensébül¹ az Uraknak azt értettük, hogy a Tekintetes Vármegye a mi Concursusunkat² mintegy laczatik ellenzeni, hanem csak úgy kívánja, hogy minden Város az maga Consideratioját³ különösen Írásban representálja,⁴ de ebből csak azt vehettük, hogy omne Regnum divisum inse desolbitur,⁵ ha az Hegy allyai Városok össze tett Vállal egyet nem fognak érteni és egy Instantiában⁶ bé nem rekesztik az össze kapcsolt akarattokat, az bé adandó különös Instantiak⁷ nem nagy Tekéntetben fognak léndni az Ország Gyűlésen és semmi Effectust⁸ nem fognak szerezni: Mind azon által kívánjuk az Urakkal Akaratunkat közleni s azt előbb küldött Currensenek Tenorához⁹ magunkat abban meghatározni, hogy

1° Proponálni¹⁰ méltóztassék Ó Exellentiaja a Dietán a Lengyel országi Pasuson¹¹ lévő Harmincadoknak lejjebb való szállítását. És hogy

* jelzet: ZML. Tokaj, iratok, 1790. 23 doboz.

¹ körlevél

² feltételünket

³ megfontolt – ti. álláspontját

⁴ mutassa be

⁵ minden királyi alakulat maga által elpusztittatik

⁶ beadványban

⁷ folyamodványok

⁸ megtörténést

⁹ tartalmához

¹⁰ javasolni?

¹¹ úton

2° Az Aszu szőlőt a plus offrenti¹² kereskedőnek szabad legyen eladni és a T.N. Vármegye, Földes Uraság a föllebb ígérő Kereskedőknek való aszu szőlő eladásátul el ne tilcson.

3° Akarmi néven nevezendő kereskedőknek az igaz Hegy allyai szőlő hegyeken kívül aszu szőlőket bé hozni és az Hegyallyai Borokat adulterálni¹³ szabad ne legyen.

Mely három Puinctumokat kívántuk az Urakkal közleni és Instantiájokhoz kapcsolni kérjük, melyet minékünk elküldvén subscribálni és pecsételni fogjuk. Ezzel magamat Uri favorjokban¹⁴ ajánlván maradok Bizodalmas Birák Uraimék Igaz Szolgája.

Liszka 24° May 1790

Balsay Mihály
Fő Bíró

¹² tovább adó

¹³ megghamisítani

¹⁴ kegyükbe

Miért lehet érdekes számunkra ez a rövidke levél?

1790-et írtak ekkor, II. József császár súlyos betegsége majd halála (február 20.) utáni hetek forrongó hangulatában a köznemesség érthetően nagy várakozással készülődött az új országgyűlésre, mely az alkotmányos rendhez való visszatérést is jelenthette.

Ennek részeként bukkan fel levelünkben is a hegyaljai szőlőtermelő települések sérelmének orvoslására való utalás. Egyértelmű célzás történik arra, hogy az új királytól (II. Lipót) nyerjenek ki a „karok és rendek” olyan ígéretet, illetve királyi rendeletet, mely az észak (első-sorban Lengyelország) felé szállítandó boroknak és aszú szőlőknek a forgalmát segítené elő, könnyítené meg.

Követeléseiket három pontban fogalmazták meg a liszkaiak. Kiténik ebből az is, hogy a bor értékesítése körüli mozgolódásnak a központja, annak irányítója Tokaj város magisztrátusa lehetett. E célból a tokajiak körlevelet írhattak a szóba jöhető mezővárosok és hegyaljai falvak vezető testületeihez. Ebben bizonyára arra tettek kísérletet, hogy kikérjék a társ-települések véleményét, – mit is tesznek előbb a vármegei közgyűlés, majd követeik révén az országgyűlés, a diéta, illetve a király őfelsége elé.

Tokaj város pecsétje

A szőlődézsma megváltása Tokajban (1858)

A közelmúltban megjelent kétkötetes *Tokaj történeti monográfiájában*¹ a témában érintett szerző azt írja, hogy a szőlődézsma megváltásának története még feldolgozatlan a hegyaljai településeken. Tokajban is.² Nos, a jelen dolgozat célja az, hogy a témával kapcsolatos legújabb kutatásunkat összegezzük. Ezzel pótolhatjuk a fentebb említett hiányt; vagyis a szőlődézsma megváltásának tokaji történetét dolgozzuk fel, mutatjuk be.

Tokaj 1715. évi XLIX. törvénycikk következményeként a királyi kamara birtokába került, s ettől kezdve a *szepesi kamarai* adminisztráció irányította gazdálkodását.³ Hivatkoznunk kell arra, hogy Tokaj azt megelőző időben „mezőváros”-i jogállásából következőleg a földesúrral szembeni kötelezettségeit, mindenekelőtt a dézsma és a robotterhek egy-egy összegben megváltották.

Tokajt I. Rákóczi György erdélyi fejedelem az 1644-ben megkötött Linczi béke értelmében vehette birtokba, noha öt szőlőjéről, s tokaji udvarházáról már 1639-ben említést történik a város *protocolumában*.⁴ Ezzel Tokaj a gazdag és befolyásos Rákóczi-család tulajdonába került. Úgy tűnik, hogy a város magisztrátusa és előljárói elérkezettnek látták az időt arra, hogy egy summában megváltásuk korábbi

¹ Bencsik János–Orosz István: TOKAJ, várostörténeti tanulmányok I–II. Tokaj, 1995.

² Takács Péter: A polgárosodó kamarai mezőváros. in. Bencsik–Orosz (szerk.): Tokaj I. 278.

³ Wellmann Imre: A Rákóczi-birtokok sorsa. in. Lukinich Imre (szerk.): Rákóczi-emlékkönyv. Bp. 1935. 111.

⁴ Papp Klára: Tokaj birtokosai és a birtoklás története a mohácsi vésztől a Rákóczi-szabadságharc bukásáig. in. Bencsik–Orosz (szerk.): Tokaj, I. 70.

robotterhüket.⁵ A megállapodás erejénél fogva egy összegben, évi 400 forint *taxát* fizetett Tokaj. Miután a város határában már a XVI. században nem voltak szántók, ezért Tokajban szőlő monokultúrás gazdálkodás dívott. Így a taxa elsősorban a szőlőhöz kapcsolt földesúri terhekre vonatkozott.⁶

A kamarai uradalom Tokajt is igazgató prefektusa a XVIII. század első harmadától Tarcalon székelt. Kéghly Leopold erőszakosságáról elhíresült prefektus, aki e tisztségre az 1750-es évtized elején került, 1757-ben új *kontraktust* kényszerített a tokajiakra, mind a tarcaliakra. E szerződésben az évszázadig változatlan taxát a földesuraság 700 forintra emelte.⁷ Az új szerződésben felújították a munkajáradékot is, és pedig 400 *szedőt* és 50 *puttonost* kellett kiállítani az uradalom tarcali határán felvő ún. Szarvas szőlőjének szüretére.

A Mária Terézia-féle urbáriumtól enyhülést vártak, ennek ellenére csak tovább romlott a tokaji adózók, szőlőtulajdonosok helyzete. Mind a taxa összege (1000 ft), mind a robotmunka mennyisége (a zselérek számához méretezetten fejenként 12 nap évente) emelkedett.⁸ Ez utóbbi 2620 napi robotmunkát tett ki.

Tárgyunk szempontjából a legfontosabb a szőlődézsma kötelezettség alakulása. Az 1561-es urbáriumból a következőket tudhatjuk meg: „Szőlőhegyek vagyon, mely terem gyönyörűséges jó bort, melyből adnak az várhoz *dézmában ötödbort* az kilencedet és tizedet.” Ezt köve-

⁵ Orosz István: Földesúri támadások a helyaljai mezővárosok ellen a XVIII. század második felében. in. *Orosz István: Hagyományok és megújulás* c. kötet. Debrecen, 1995. 128.

⁶ Orosz István: Az uradalmi és paraszti gazdálkodás Tokajban a 16–17. században. in. *Bencsik–Orosz* (szerk.): Tokaj, 96.

⁷ Barta János: Kincstári birtoklás és mezővárosi politika. in. *Bencsik–Orosz* (szerk.): Tokaj, 144.

Bencsik János: A 1755-ös földesúri erőszak a tokaji parasztokkal szemben, s annak eredménye. in. *Észak-Magyarország*, 1989. márc. 4. Feldolgozva lásd.: *Orosz István: 1995/b.* 134.

⁸ Barta János: *im.* 144.

tően hozzáfűzik: „Az egri püspöknek pedig semmit.”⁹ Egy évtized múltán (1573) szerkesztett urbáriumban ez állt: „Szőlőhegyek vagyон jó, mely *fő* borokat terem,¹⁰ azokbul adnak *ötödbort* Tokai várhoz, úgy-mint kilencedet és tizedet.”¹¹

Az 1610-es törvénykönyv szövege már részletesen ír a dézsmálásról: „Mikor a dézmaadó szőlőt megszedik, az szőlőt meg kell nyomni és úgy hozza haza mind az törkölt s mind az mustot, az szőlő alatt hordókban töltvén és nem szabad házához vinni senkinek sem mustját, sem törkölyét, hanem a dézmaház előtt meg kell állni, az szekeres kádnak az oldalát hetedik abroncs felett megfűrják és az ki mustot az hites szolgálai róla lecsapolnak, hordóban töltik és az dézmások viselik gondját.”¹² A dézsmálás körül segítkezők voltak a *törkölylátók* és *kád-szúrók*.

Úgy ítéltjük meg, hogy a *dezsma kötelezettség* harmadfél évszázadig semmit nem változott. Azonban a név szerint is említett uradalmi prefektus e téren is szigorítást vezetett be. A Mária Terézia-féle urbárium munkálatait előkészítő *invesztigáció* alkalmával (1772) Győre János főbíró e tárgyban így vallott: „...világosan tudja s nem mást mint Decimát nevez, s úgy is volt Emberek emlékezetin felül a praxis... mégis a T(ekintetes) Dominium most már a Bort *hetedén* Dézmálja, s nem csak azzal agravallya a Tokaji Lakosokat s Contribuens népet, de már ami soha sem volt s nem is hallatott még az Aszszu szöllőt is s mostmár Dézma alá vette és *Hetedén szemül Dézmállya*.”¹³

A gazdasági év végét a *szüret* jelentette, az évi munka gyümölcsét a *szüretelés* hozta meg. A földesuraság számára azért a *dezsma váltás* központi kérdés volt. A szőlőhegyeken termett és leszedett szőlőt (és mus-

⁹ Németh Gábor: Hegyaljai mezővárosok „törvényei” a XVII–XVIII. századból. Bp. 1990. 127.

¹⁰ Németh G.: im. 130. *Főbor-ra Balassa Iván*: Tokaj-Hegyalja szőleje és bora. Tokaj, 1991. 144. *Pap Miklós*: A tokaji. 92.

¹¹ Balassa I., im. 43.

¹² Németh G., im. 92.

¹³ ZML. (Zemplén Megyei Levéltár), Tokaj város iratai. Invesztigatio, 1772.

tot) *terhes* szekereken szállították a városban lévő borházakhoz, hogy a *hordós borok* végül a pincébe kerüljenek.

Mielőtt a termelő a terméket saját portájára szállította volna, a *dézsma*széknél leadta a *köteles* részt. Szüret alkalmával a városban 3 *dézsma*széket, és pedig *felső*-, *középső*- és *alsódézsma*széket „állítottak”. Ezen az uraság alkalmazottai vagy alkalmi munkásai látták el a *dézsma*szedés köteleességét. Forrásaink tanúsága szerint azonban a magisztrátusnak „ősi joga” volt a *dézsma*székek munkájában való részvétel, mintegy ellenőrzése az ott folyó munkának. Az uradalom tisztjei az 1800-az évek elején megfosztották e jogától a tanácsot. A XVIII. századtól már nem találkozunk forrásainkban a *törkölylátókkal*, illetve a *kádszűrőkkel*.¹⁴

Amikor a szőlődézmáról beszélünk, nem érdektelen a *dézsma*sz *szőlők*ről is néhány szót szólnunk. A *szabad szőlők* birtokosai többnyire a főnemesség, továbbá a rangos középirtokos nemes családok tagjai voltak. A *dézsma*sz *szőlők* mentesítése a *dézsma*adás terhétől, a *dézsma*sz *szőlők* *felszabadítása* királyi, fejedelmi, földesúri jog volt. Így szabadította fel Rákóczi György a sárospataki kollégium tokaji szőlőit.¹⁵ Ezen túl az is érdemes figyelmünkre, hogy az egyébként is kedvezményezett szabad szőlők a *Kopasz-hegyen* rendszerint a legkedvezőbb fekvésű *promontóriumok* lévén (mint pl. a Mézesmál, a Szarvas, a Hétszőlő stb.), itt termettek a legkiválóbb minőségű szőlők, illetve ennek eredményeként a legjobb borok, mindenekelőtt az aszú. Tudták is a Hegyaljára látogató kereskedők, hogy hol kell vásárolniuk a jó minőségű borokat.¹⁶

Ha tekintetbe vesszük a szőlőművelés terhes voltát, továbbá nagy szakértelmet követelő munkáját, akkor a szőlődézsma egyik legnehezebb jobbgáyi teherként jöhetett számításba. Különösen, ha a tulajdonos jó minőségű termőhellyel rendelkezett, jelenthetett igen súlyos kötelezettséget. Ehhez hozzávehetjük azt, hogy miután a szőlő *dézsma*sz

¹⁴ *Bencsik János*: Tokaj város magisztrátusa és más hivatalviselői (1770–1825). Tokaj és Hegyalja I. 123–132.

¹⁵ *Höröcsik Richárd*: A sárospataki református kollégium gazdaságtörténete. 1800–1919. Sárospatak, 1996. 52.

¹⁶

jellege nem a tulajdonos személyének függvénye volt, nem egyszer nemesi személyt is köteleztek dézsmaadásra, ha dézsmás szőlőterülettel rendelkezett. Amikor az 1839–40-i országgyűlésnek az úrbéri ügyekkel kapcsolatos VII. cikk (9. pontját is) megszületett, melyben a jobbágy megváltakozását magánjogi alapokra helyezte,¹⁷ s a két fél szabad egyezkedésére bízván, hogy miként váltja meg a jobbággyi tartozásokat (közöttük a szőlődézsmaadást is), Hegyalján megjelent a szőlődézsma-megváltás gyakorlata is.¹⁸ Az itt idézett példánk a Sárospataki és Regéczi Uradalmak Rátkai (Padi-hegy) birtokrészt érintő szerződés, melyet Nagy Mihályné szőlőtulajdonos 6 évre kötött az uradalommal. Érvénye 1852-ig tartott, a megváltás összege évi 1 v. ft 9 krj + 1 v. ft. 51 krj = 3 ft.

Ismert a különféle királyi, kamarai továbbá földesúri haszonvételek magánbérlete. Most Tokajban a kamara *dézsmabor* illetőségét a város, mint közösség bérlete. Egy 1857-ben készített elszámolás szerint a következő tételek szerepelnek a haszonvételben:

Dézsmabor bérlemény elszámolása, éves jövedelme¹⁹

év	v. ft.	krj.
1847	84	00
1848	100	00
1849	100	00
1850	100	20
1851	180	00
1852	110	00
1853	55	00
1854	145	00
1855	190	00
1856	171	30
összesen:	1245	50
évi átlaga:	124 vft.	35 krj

¹⁷ Acsády Ignác: A magyar jobbágyság története. Bp. 1944. 498.

¹⁸ Egy magánjogi szerződés másolata a Tokaji Múzeum Dokumentumtárában, 91. 6. sz.

¹⁹ ZML. Közválasztmányi jkv. 69–70/1857.

Azzal, hogy az uradalom a legkritikusabb évtizedben bérbe adta, a város pedig bérbe vette a bordézsaszt, a bordézsaszt, a Kamara helyett a város került szembe a dézsma szőlők tulajdonosaival. A bérlet megszűntekor a városi adminisztráció egy jelentést készített a dézsma szőlők területének csökkenéséről.²⁰ E jelentés címe árulkodik; Kimutatás, míveletlenül hagyott szőlőknek gazdák távozása után teljesen elhagyottak. Ezután 225 gazda név szerinti felsorolása, az elhagyott terület nagysága következik. Az összes elhagyott terület 141 hold 805 nöl. Ehhez bejegyzik a parlagok összterületét, mely 85 hold, 1275 nöl. Hogyan magyarázza a városvezetés e kedvezőtlen helyzetet? Ez kiderül a „választmány” folyamodványából, melyet adóelengedés tárgyában intéztek a megyei hatósághoz: „... De mindezek felett legnagyobb ínség tetéződik szőlőhegyeinken. A tőkék a száraz téli fagy és a tavaszi zordon szelek következtében kifagytak. A megmaradtak gyéren s nem egyszerre fakadtak ki.”²¹ A felsoroltakból az mindenképpen kiderülhet, hogy Tokaj városának szőlőművelő rétege különösen a dézsma szőlők tulajdonosai rosszabbul jártak, mert azon túl, hogy továbbra is dézsmaadásra kötelezték termelvényük után, további terhet jelentett számukra a városuk haszonvételből származó tiszta jövedelme. Kitűnik majd egy későbbi levélből, hogy a város évi 860 ft haszonbért fizetett az uradalomnak, ehhez társult a már szerepeltetett átlagosan évi 125 ft-os tiszta jövedelem (összesen évi 985 ft).

Tokajban is az 1850-es évtized végén került sor az *úrbéri perre*. Miután a városnak telkiállományú szántóföldje (extravillanum) nem volt, amikor a jobbágyfölszabadítást törvénybe iktatták, így mindössze a legelők (rétek), erdők *elkülönözésének* peresítése kerülhetett napirendre. 1858. március 25-én kelt levelében Karossa Endre csk. ügyvéd levelet intézett Tokajhoz „a legelő és erdő elkülönözés” ügyében. Ezzel a peres eljárás megkezdődött. E per során a tokaji illetőségű volt jobbágyok hozzájutnak részint a lakosság számarányának és a határrészek összterületének felosztott részeihez. Őket ezek az ingatlanok az

²⁰ Uo. jkv. iratok. 1858.

²¹ Uo. jkv. iratok, 1858. július 6.

1848-as törvény értelmében polgári tulajdonként megillették. Más eset forgott fenn a dézsmás szőlők esetében.²² Ezeket (Tokaj esetében is jelentős nagyságú) területeket – miután ezekről az 1848-as törvények nem rendelkeztek – külön eljárás alá vonták, s a kialakult gyakorlat szerint meg kellett váltani kinek-kinek szőlőbirtokát.

A megváltakozást a földbirtokos, a kincstár kezdeményezte. 1857. július 2-án kelt levelében a dézsma iránti egyezkedésre hívja fel a várost. A vezetőtestület (a választmány) a következőket határozza: „...az örök váltságot a városnak szorgalmazni felette érdekében lenne, e végett Kassára (a Kamarai Központhoz) a főbíró vezetésével küldöttség küldetik.”²³ Bizonyára a város ilyes reagálására a Kamara megbízásából Aranyossy Ágoston kassai csk. pénzügyi biztos (1857. júl. 17-én) felhívja a várost, hogy tegyen ajánlatot a megváltás összegére vonatkozóan. Erre Tokaj 10 000 (tízezer) ft-ot nevez meg a megváltakozás összegként. Mire Aranyossy ezt nem fogadja el, hanem a további egyezkedés alapjául a város által korábban dézsmabor haszonvételeként fizetett évi 860 ft-ot jelöli meg, s megnevezi a földesuraságot képviselő Kassai Kincstári Igazgatóság által kért összeget, 14 000 ft-ot. Tokaj 12 000 ft-ot ajánl, de azt sem tekinti Aranyossy Ágoston tárgyalási alapnak. Nem marad más hátra, mint az hogy a 14 000 ft végösszeget a város elfogadja úgy, hogy ebből vonják le az évenként Tokaj városának járandóságként átadott 10 hordó dézsmabor árát.²⁴ Ezzel a végösszeget megállapíthatták: éspedig 13 555 ft 34 krj. Miután az egyezség ily módon végbement, Tokaj 1857-ben megváltotta magát a bordézsma kötelezettség alól. Arra nézve nincsenek adataink, hogy milyen kulcs alapján osztották szét e meglehetősen magas összeget a leendő „szabad” tulajdosok között. Feltehető, hogy az elhagyott területeket arányosítás után felparcellázták. Az ily módon kialakult helyzetre jellemző, hogy az ura-

²² Az 1848. évi IX. törvénycikk külön nem rendelkezik a szőlődezsma eltörléséről. Az tovább élt a gyakorlatban is.

²³ ZML. Közválasztmány jvk. 1857. júl.

²⁴ A dézsmaborbul esetenként az urodalom 10-10 hordóval átad a városnak. ZML. Urbárium.

dalmi tisztartó (Tárcal) 1867-ben a *bordézsma váltás* ügyében felszólítást küld Tokaj városának, melyben megjelöli, hogy 4 3939 ft 9 krj-ral hátralékban van.²⁵ Eközben új szőlőtulajdonosok tűnnek fel Tokajban, ezek között szerepel Heyduk József, akinek 353 ft 36 krj dézsmaváltási tartozása van.²⁶

Összegzősképpen tehát megismételhetjük, hogy Tokaj a dézsmaszőlők megváltása tárgyában 1857-ben kötött megállapodást a Kincstárral, tehát megtörtént a dézsmás szőlők polgári tulajdonná átminősítése is.

JEGYZET:

Indokai a városnak*

1. Hogy a dézsmától meneküljön, mivel ez a szőlők kiirtását s a gazdaság más ágaira használatát akadályozzák. Pedig
2. A hegyaljai bor becs wmwlése tekintetében kívánatos hogy az alj szőlők kirtassanak s azok által a valódi bor becse ne rongáltassék.
3. A város ragaszkodván az 1853 ik patenshez, nem látja át, hogy az úton a megváltás költség és idő vesztes nélkül esz-közlöthetessék, de egyébiránt
4. A város épen ezen idézett patens alapján, idő nyerés tekintetében, bázisul vévén az örök megváltásra nézve az 1835 és 1845 évek hozzávetőleges dézsma jövedelmét, az ezen jövedelem kezelésére fordított költségeket azon szempontbul, hogy ezen örök megváltás menél hamarabb keresztül mehessen.

²⁵ Uo. közigazg. iratok. 677/1967.

²⁶ Az 1869-es népszámlálás adatai alapján tudjuk, hogy Heyduk József mikor telepedhetett Tokajba. Itteni ténykedéséről és képet alkothatunk.

* Tokaj Városi Irattárból

Tarcal néprajzi bibliográfiája

1. Árva Ferenc, 1998. – Tarcal etnikai viszonyai a XVIII–XIX. században.
In: Tokaj és Hegyalja, XIX. p. 11–18. Tarcal.
2. Babocsay Izsák, 1817. – Fata Tarczaliensia, azaz Tarcal városának főbb változásai (1670–1700). Monumenta Hungarica, I. Közzétette: Rummy Károly Pest.
In: Tokaj és Hegyalja, XIX. p. 118–292.
3. Bakos József, 1947. – Bodroglő, Hegyalja és Hegyköz táj- és néprajzi irodalma, I. Sárospatak.
4. Balassa Iván, 1982. – Adatok a zsidók szerepéhez Tokaj-Hegyalja vidékének szőlőművelésében és borkereskedésében (1791–1841).
In: Magyar Izraeliták Országos Képviselőlete 1981–82. Szerk.: Scheiber Sándor, Budapest.
5. Balassa Iván, 1973. – Szárazmalmok a Hegyalján és a Bodroglőben a 18–19. században.
In: Hom. Közl., 12. p. 87–92. Miskolc.
6. Balassa Iván, 1988. – A Tokaj-hegyaljai szőlőművelés és munkaszervezetének néhány vonása a XVI–XX. században.
In: Agrár Szemle, 30. 3–4. p. 271–305.
7. Balassa Iván, 1991. – Tokaj-Hegyalja szőlője és bora. Történeti-néprajzi tanulmány. Tokaj.
8. Banner János, 1969. – Kovács János, a tarcali török–magyar szótáríró.
In: HOM Évk. VIII.
9. Bencsik János, 1986. – Kísérlet a Taktaköz néprajzi elemzésére az egyházi anyakönyvek és a recens néprajzi anyag segítségével.
In: HOM Közl. 24. p. 109–115. Miskolc.
10. Bencsik János, 1989. a. – Határper Tarcal és Tokaj között 1781–1799-ig.
In: Ém. o. június 17.
11. Bencsik János, 1989. b. – Hagyományos szőlőbeli építmények a Tokaji-hegyen.
In: HOM Közl. 26. p. 119. Miskolc.

12. Bencsik János, 1993. – Tarczal gazdaságtörténetéhez (1774.).
In: Szülőföldünk Borsod-Abaúj-Zemplén, 20. p. 85–87. Miskolc.
13. Bencsik János, 1995. – Hegyalja Krónikája. Debreceni Ember András verses leírása.
In: Szomjú Tarczal, p. 24. Tokaj.
14. Bencsik János, 1998. a. – Tarczal mezőváros társadalma a 19. század utolsó harmadában (1896).
In: Tokaj és Hegyalja, XIX. p. 57–74. Tarczal.
15. Benda Kálmán, 1971. – A szerencsi és tarczali hajdúk kiváltságlevele, 1609. június 1.
In: Múzeumi Kurír, 7. p. 63–64.
16. Benedek Miklós, 1980. – Tarczal – Hernádnémeti – Sárospatak. Történelem és jelen idő.
In: Émo. 36. 62. 4.
17. Benedek Miklós, 1981. – Szőlőtermelők és kőbányászok szolgálata. A tarczali könyvtárban 1981 februárjában.
In: Émo. 37. 49. 4.
18. Bodeczky Eduard, 1896. – Tarczal Mező Városa.
In: AZT. II. Sátorajaujhely.
19. Csiga Katalin, 1990. – Származásra utaló családnevek Tokaj-Hegyalja 1772–74. évi urbáriumában.
In: Tokaj és Hegyalja, II. p. 78–79. Miskolc.
20. Dobány Zoltán, 1996. – A taktaközi települések demográfiai sajátosságai a 18. század végétől napjainkig.
In: Tokaj és Hegyalja, XVIII. p. 75–82. Tokaj.
21. Dobos Ilona, 1971. – Tarczal története a szóhagyományban. Néprajzi tanulmányok. Szerk.: Ortutay Gyula, Budapest.
22. Dobos Ilona, 1981. – Néhány északkelet-magyarországi mondatípus.
In: A miskolci Hermann Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai, X. p. 225–270. Miskolc.
23. Dongó Gyárfás Géza, 1899. – Tarczal története 1848-ban és 1849-ben.
In: AZT. V. Sátorajaujhely.
24. Dongó Gyárfás Géza, 1900 – A tarczali „Szarvas” szőlő történetéhez.
In: AZT. VI. p. 121. Sátorajaujhely.
25. Dongó Gyárfás Géza, 1927. – Adatok Tarczal város 1710. évi történetéhez.
In: AZT. XVIII.

26. Dömötör Tekla, 1978. – Rákóczi Ferenc a magyar népmondákban.
In: Sinkovics István–Gyenis Vilmos: Rákóczi tanulmányok
p. 175–185. Budapest.
27. Erdei Sándor, 1982. – Adatok Zemplén népéletéhez.
In: HOM Közl. 20. p. 102. Miskolc.
28. Erdész Sándor, 1956. – Az „aranytermő szőlők” meséje.
In: HOM Közl. 4. p. 49–50.
29. Erdész Sándor, 1957. – A hegyaljai szőlőmunkások szüreti népszokásai.
In: Múzeumi Füzetek, 7. 15 p. Miskolc.
30. Erdész Sándor, 1988. – Szüreti népszokások kialakulása a hegyaljai
mezővárosokban.
In: A hegyaljai mezővárosok történeti néprajza (HOM Néprajzi
Kiadványai, XXII.) p. 86–93. Miskolc.
31. Fényes Elek, 1851. – Magyar országnak geographiai szótára, melyben
minden város, falu és pusztá betűrendben, körülményesen leíratott.
I–IV. Pest.
32. Ferenczi Imre, 1960. – Rákóczi alakja az abaúj-zempléni
néphagyományban.
In: Ethnographia, LXVIII. p. 56–86.
33. Fucker Ádám, 1749. – A tokaji, tarcali, mádi stb. bortermő hegyek és
környéke földrajzi táblája. Eperjes.
34. Fügedi Márta, 1997. – Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete,
Miskolc.
35. Gergely László, 1981. – Tarcali gazdálkodók.
In: Magyar Nemzet, 37. 289. 5.
36. Goldberger Izidor, 1910. – Zemplén vármegyei zsidó családok
az 1811–12. években.
In: AZT. XVI.
37. Gyulai László, 1990. – Búcsúk Tokaj-Hegyalján.
In: Tokaj-hegyaljai Kalendárium 1991. Miskolc.
38. Hajdó Imre, 1979. – Mickoleczy Csulyok István.
In: Émo. 35. 71. 6.
39. Herczog József, 1923. – A tarcali királyi uradalmi és kincstári szőlők
keletkezése.
In: Levéltári Közlemények, I. p. 248–252. 269.

40. Hézser Aurél, 1924. – A Tokaj-Hegyalja szőlőtermelése emberföldrajzi szempontból.
In: FE. p. 97–108.
41. Hőgye István, 1981. – Hegyaljai vásárok, piacok 1711–1849.
In: Borsodi Levéltári Évkönyv, IV.
42. Hőgye István, 1984. – Adatok a Zemplén megyei cigányság XVII–XVIII. századi történetéhez.
In: HOM Közl. XXII.
43. Hubay Kálmán, 1896. – Tarczal város törvényei 1606-ból.
44. Hubay Kálmán, 1899. – Tarczal város szabadalom-levelői I.
In: AZT. V.
45. Juhász Erzsébet, 1998. – Beszélgetések Tarcralól. Kitekintéssel Tokaj-Hegyalja világhírű kultúrtájaira. Tarczal.
46. Juraj Zadensky, 1996. – Felvidéki (ma Szlovákia) városok kereskedelmi kapcsolatai a tokaji borvidékkel.
In: Tokaj és Hegyalja, XVIII. p. 161–169. Tokaj.
47. Justus János, 1899. – Tarczal története 1848–49-ben.
In: AZT. V. p. 316–319.
48. Kecskés Péter, 1967. – A szőlő talajművelése Észak-Magyarországon.
In: Néprajzi Értesítő, XLIX. p. 219–253.
49. Kókai Sándor, 1996. – A tokaj-Hegyaljai mezővárosok fejlődése a XIX. században
In: Tokaj és Hegyalja, XVIII. p. 13–20. Tokaj.
50. Körmöcsy László, 1965. – Tokaj-Hegyalja szőlőkultúrájának rekonstrukciója.
In: HOM Évk. V. p. 415–448.
51. Kunt Ernő, 1978. – Termelők az Aggteleki-karszt falvaiban.
In: Studia Folkloristica et Ethnographia, 3. 152. p. Debrecen.
52. Lippóczy Norbert, 1962. – Népi üvegfestmények Tokaj-Hegyalján.
In: BSZ. VI. p. 96–103.
53. Makoldi Sándorné, 1990. – Tojáshímzés – Hímestojások a Zempléni-hegységben.
In: Tokaj és Hegyalja, II. p. 67. Miskolc.
54. Mikolai Etele, 1899. – Zemplén vármegye politikai és helyrajzi ösmertetése.
In: AZT. V.

55. Mező András, 1991. – Hegyaljai jobbágynevek a XVI. században.
In: Tokaj és Hegyalja, V. p. 92–98.
56. S. Nagy Katalin, 1978. – Zsidó temetők Észak-Magyarországon.
In: Művészet, 10. p. 22–23.
57. Nagy Zoltán, 1958. – Tárcali képeslap.
In: Émo. febr. 14. (Báthory Lajos népi mesélőről.)
58. Németh Gábor, 1989. – A hegyaljai mezővárosok átalakuló társadalma a 16–17. században.
In: Tokaj és Hegyalja, I. p. 85–94. Miskolc.
59. Németh Gábor, 1990. – Hegyaljai mezővárosok törvényei a XVII–XVIII. századból.
In: Magyar Nemzeti Múzeum művelődéstörténeti kiadványai, I. 176. p. Budapest.
60. Németh Gábor, 1991. – A szokásjog szerepe a hegyaljai mezővárosok életében a 17–18. században.
In: Tokaj és Hegyalja, V. p. 28–34.
61. Németh Péter–Ulrich Attila–Árva Ferenc, 1996. – Tarcaltörténete a honfoglalástól 1849-ig. Tarcalt.
62. Niedermüller Péter, 1981. – A családi élet szokásai és a társadalmi viselkedés szabályai a Zemplén-hegyvidéken.
In: A miskolci Hermann Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai, X. p. 295–310. Miskolc.
63. Olajos Csaba, 1991. – A tarcali koronauradalom építészeti emlékei.
In: HOM ér. XXVIII–XXIX. p. 51–72.
64. Orosz István, 1960. – A Hegyaljai mezővárosok társadalma a XVII. században, különös tekintettel a szőlőbirtok hatásaira.
In: Agrártörténeti Tanulmányok. Szerk.: Szabó István, Budapest.
65. Orosz István, 1965. – A földesúri borelővételi jog Tokaj-Hegyalján a XVI–XVII. században.
In: Acta Universitas Debreceniensis de Ludovico Kossutha Nominata IV.
66. Orosz István, 1984. – Árucsera a Tisza két partja között.
In: Árucsera és migráció. p. 155–164.
67. Pók Judit, 1991. – Hegyaljai hétköznapiak a körrendeletek és dobolási könyvek alapján.
In: Tokaj és Hegyalja, V. p. 78–83.

68. Révész László, 1996. – Tarczal – Rimai-dűlő (Borsod-Abaúj-Zemplén megye).
In: A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Szerk.: Fodor István. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.
69. Román János, 1965. – Zemplén megye falusi és mezővárosi iparának szakmái és mesterségei a XVI–XVII. században, különös tekintettel a Hegyaljára.
In: BTÉ, I. p. 9–91.
70. Schram Ferenc, 1970. – Magyarországi boszorkányperek 1529. 1768. I–II. Budapest.
71. Szabó Lajos, 1884. – A tarcali vincellérképezde értesítője. Miskolc.
72. Szabó Lajos, 1974. – Kiegészítések Dobos Ilona Tarczal története a szó hagyományban (Bp. 1971.) című könyvéhez.
In: Múzeumi Közlemények, 4. p. 36–37.
73. Dr. Szabó József–Török István, 1867. – Tokaj-Hegyaljai Album. Pest.
74. Szalipszki Péter, 1991. – Tokaj-Hegyalja mezővárosainak állapota a mezővárosi jogállás felszámolásakor.
In: Tokaj és Hegyalja, V. p. 84–91. Miskolc.
75. Szász Meir, 1986. – Sátoraljaújhely és Zemplén vármegye zsidóságának története. Torontó.
76. Ungváry Ede, 1901. – Történeti apróságok.
In: AZT. VII. (Az 1849-es tarcali csatáról.)
77. Viga Gyula, 1981. – Néprajzi dolgozatok Borsod-Abaúj-Zemplén megyéről. Miskolc.
78. Voigt Vilmos, 1978. – Rákóczi kora és a magyar népköltészet.
In: Sinkovits István–Gyenis Vilmos: Rákóczi tanulmányok. p. 131–174. Budapest.
79. Zámbery Gusztáv, 1868. – Tarczal (képpel).
In: Hazánk s a Külföld, 44. p. 635–696.

Kéziratok

1. Kazinczy Ferenc, 1789. – Zemplén vármegye leírása
Magyar Országos Széchenyi Könyvtár, Fol. Hung. 880.
2. Tarczal város iratai, Tarczal város könyvei I–II. (1606–1700, 1717–1792)
Zemplén vármegye Levéltára, Sátoraljaújhely V. 37. Prot. I–II.
397/207, 2070/2/28. sz.
3. Tiszáninneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményének
Adattára, Tarczal címszó, Sárospatak
4. Faluszeminárium – Sárospatak. Tarczal címszó
5. Széchenyi Könyvtár kéziratára: Tarczal címszó
6. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára:

gyűjtő:	idő:	sorszám:
Dobos Ilona	1962.	EA 7207
Dobos Ilona	1962.	EA 7219
Dobos Ilona	1963.	EA 7273
Dobos Ilona	1964.	EA 7359
7. Dobos Ilona tulajdonában található kéziratok:
 - Diószegi Vilmos: Néphit térkép – A „nora” elterjedése Magyarországon
 - Bosnyák Sándor: Gáspár Sándor meséi és mondái
 - Bíró János volt kisbíró naplója a család tulajdonában, Tarczal
 - Kecskés Károly nyug. tanító adatai a falu történetéhez, Tarczal

Szőlészeti szakemberképzés Tarcalon*

Mallár Imre

A Tarcali Vincellérképző Iskola rövid története

Tokaj-Hegyalja szőlészeti és borászati oktatásának kezdetétől fogva (1873–1953) a „Tarcali Magyar Vincellérképezde” legjelentősebb intézménye volt.

Olyan tanulókat vett fel, akik az elemi népiskolát elvégezték, 16 éves korukat már elérték és jó egészségi állapottal rendelkeztek. A tanulmányi idő 3 év volt. Az iskola tanulói lakást és teljes ellátást kaptak 150,– Ft térítés ellenében. A jó eredménnyel tanuló diákok egész és fél ösztöndíjat kaptak. Az egész ösztöndíjas tanulók ingyenes ellátásban részesültek, a fél ösztöndíjasok évi 75,– Ft-ot fizettek. A kor viszonyai között az iskola vendéghallgatókat is felvett, akik csak az általuk választott tantárgyakat hallgatták, s abból vizsgáztak.

Az iskola első igazgatója Szabó Lajos volt (kár, hogy a Kert. lexikonban nem találtam a nevét!), aki 1873-tól 1891-ig állott az iskola élén. Kiváló pedagógus és szervező volt. Működése alatt a tangazdaságot 126 kh-ra növelte. A tanulólétszám általában alacsony volt 15–20 fő/évf. Sok szülő nem tudta megfizetni a 150,– Ft/év ellátási díjat. Az igazgató segítői voltak Angyal Dezső s.tanár, Ribáry György munkavezető és pincekezelő. 1882-ben a gazdasági személyzet 4 fő vincellérrel és egy kocssal bővült.

Az előadott tárgyak száma az első tanév téli félévében 7, a nyári félévben 8, a 2. év téli félévben 8, a nyári félévben 10, a 3. tanévben az idő legnagyobb részét a gyakorlati munka töltötte ki. A tanárok száma hetenként 24.

* Tarcal és a terepkonferencia anyagából. Tarcal, Tokaj – 1996. július 24–28.

Az 1882/83. tanév végével lezárt időszokról kiadott miniszteri jelentés megállapította, hogy a tanulmányi eredmények, valamint a fegyelem is jó színvonalúak voltak. A jelentés arról is beszámolt, hogy az iskolának van 21,5 kh szőlője, 15,5 kh gyümölcsös, szőlőiskola, díszkert, fajtagyűjtemény, borospince. A hallgatók napi 14 órát (elméleti és gyakorlati) dolgoztak. Az étkezéssel kapcsolatosan hatósági rendelkezés kimondta, hogy „az étkezés egyszerű és ízletes legyen”.

Az 1890. év nagy változást hozott a tarcali iskola életében: tanulmányi idejét 3 évről 1 évre leszállították, csak kiszolgált katonakorúakat vettek fel és igyekeztek a létszámot növelni. Ezt a változást kiváltotta a filoxéravész nagyarányú (országosan) kártétele, s valamennyi borvidékünknek nagy szüksége lett a hozzáértő, segíteni tudó szakemberekre.

A filoxéra elleni küzdelemből a tarcali vincellérképző iskola is alaposan kivette a részét, együttműködve a tarcali koronauradalmi szőlő vezetőségével és Mathiász Jánossal, a Szőlőskén dolgozó kiváló szakemberrel.

Az 1873. évi adatok szerint borvidékünkön 10 470 kh szőlő volt, 62 870 kh összterméssel, amiből 1895-re a fenti szőlőterület 13%-a maradt.

1891-ben újabb változás a tarcali iskola életében: új igazgató került az iskola élére Kosinszky Viktor személyében, aki 1898-ig vezetete. Munkatársai voltak: Deák András és Egey Szilárd (1893–96) és Tóth Károly (1896–99).

Az új igazgató nevéhez fűződik:

Az iskola területén alanytelepet létesített, szénkénegraktárt állított fel, a hegyaljai községekben ügyes kezű személyeket toborzott, akik elsajátították az oltványkészítést. 1895. év végéig Hegyalján több helyen létesítettek kb. 38 kh anyatelepet és már volt 409 kh oltvánnyal történt új szőlőtelepítés. A peronoszpóra ellen sikerült a bordói lé használatát általánossá tenni.

Kosinszky Viktor ezen jelentős eredményeit részben egyéni rátermettségének, részben kitűnő munkatársainak köszönhetette.

Egey Szilárd 1898-ban vette át az igazgatói teendőket. Munkatársai különböző ideig: Deák András, Jeszenszky Manó, Boronkai László, Szirányi Jenő, Kiss Ernő, Kovács Kálmán, Babarcsi József tanárok

és Losonczy Ernő vegyész voltak. Ezek részben mint borászati szakfelügyelők is működtek.

1896-ban A. F. Marion a Marseillei Tudományegyetem professzora Tokaj-Hegyaljára látogatott. Tanulmányozva szőlészetét és borászatát, különösen a tarcali iskola és szőlősként Mathiász János munkásságát emelte ki. A professzor név szerint is megdicsérte Kosinszky Viktort.

E jó munka folytatódott Egey Szilárd igazgatása alatt is: az iskola munkája nyomán 1898-ban már 2400 kh oltványszőlő és 68 kh anyatelep volt Tokaj-Hegyalján. 1891-ben országszerte a vincellérképző iskolák kötelességévé tették a filoxéra elleni küzdelem irányítását. Az iskolák igazgatói rendszerint plusz szőlészeti és borászati felügyelők is lettek.

A filoxéra veszéllyel kapcsolatos vizsgálatok akkoriban 4 átmeneti lehetőséget vetettek fel:

1. a szőlőtálat huzamosabb ideig vízzel történő elárasztása (ez hegyvidéken nem lehetséges),
2. a homokra telepítés (a nyíregyházi Sóstó mellett megpróbálták, sikerült, de nem adta a hegyaljai minőséget),
3. szénkénnel való talajfertőtlenítés (ez csak gyérítés volt),
4. vadalanynra való oltás. Ez adta az igazi eredményt, ami első sorban Kosinszky V. érdeme.

Több mint 100 alanyfajtából a következőket válogatta ki, mint legjobbeket ígérőket: *Riparia portalis*, *Rupestris monticola*, *Berladiri*. Egey Szilárd igazgatósága idején folytatódott ez a munka, s az iskola az 1 éves vincellérképzésen kívül 2-3 hetes szaktanfolyamokon képzett tanítót, akik annak befejeztével a falvak szőlősgazdáit oktatták arra, hogy milyen alanyt és oltványt kell használniuk. Különösen a Furmint és Hárslevelű telepítést szorgalmazták. 1909-re az új telepítés már elérte a 7800 kh-at. A rekonstrukció munkája kb. 1905–15 körül befejeződött.

1908-ban Hegedűs Sándor vette át az igazgatói teendőket. Munkatársai: Balogh Tibor, Bergerleiter József tanárok. 1912-től Deák András, Masánszky Béla és Hettyei István tanárok, 1915-től Dittich Jenő tanár. A világháború alatt a tanárok bevonultak, az igazgató magára maradt. 1914 és 1920 között az iskola gyakorlatilag szünetelt.

1920-ban ébredt új életre az iskola. Ekkor már 120 kh gyakorlóterülete volt. Az iskola létszáma is bővült. A vincellér szakma ugyanis igen keresett és megbecsült foglalkozás volt. (Fizetés évenként 15 q termés, 500 pengő kp. valamint lakás.) A 2. világháború közeledte ismét megzavarta az iskola működését. 1943-ban Hegedűs Sándor ig. munkatársai: Deák Andor, Meiszner Imre, Dittich Jenő és Szilágyi Dezső.

1944/45-ben a tanítás szünetelt. A felszabadulás után nehezen indult meg a tarcali iskola új élete. A tanulók ekkor egy évet Tarcalon, egy évet Kecskeméten, egy évet Budafokon végeztek, ahol pincemesteri képesítést kaptak.

Az 1947/48. tanévben Állami Kertész- és Szőlészképző Iskola kezdte meg működését. Az iskola igazgatója első évben Lengyel Béla, 2. évben Andrásy Elemér volt. Munkatársak még: Kertész Sándor, Király Sándor, Gergely László, ifj. Kovács Károly, Mezei Zoltán, Kozma Pál tanárok (felügyelők), Zámbo Péter pincemester, Leskő István, Tóth Sándor, Kasza Jenő, Orosz István, Réti József gyakorlatvezetők.

A hallgatóságot 4 polgárit, vagy 4 gimnáziumot végzettek közül válogatták. Örömmre én is ide nyertem felvételt. A nyugodt tanuláshoz minden feltétel biztosított volt. Kiváló tanárok, gyakorlatvezetők, szép környezetben szép iskola (ittlétünk idején 1947–49 között húztak az épület két végére emeletet a tanterem és háló bővítésére).

Tandíjat nem fizettünk, az a gyakorlati munkánkkal kompenzálódott. Tetszett, hogy a tananyagot a soron következő feladatok figyelembevételével tanították.

- Pl. – április elején elméletben és gyakorlatban megtanultuk a tőkenyaktatást,
- május végén elméletben és gyakorlatban megtanultuk a zöldoltást,
 - nyáron gyakoroltuk a kapálást, zöldmunkát,
 - nyár végén részt vettünk a talajforgatásban, cserebogárpajor-szedéssel egybekötve.

Ez izgatott bennünket, mert ha munka végén 25 db pajort átadtunk a gyak. vezetőnek (aki a pincét is kezelte), kaptunk egy demizson kapásbort.

Szabadidőben sportoltunk, olvastunk, részt vettünk a tarcali fiatalság kulturális életében.

Az étkezés mérsékelt volt. Mindig éhesek voltunk. 3 napra kaptunk egy 90 dkg-os kenyert, amit legtöbbször aznap megettünk, s két napig kenyér nélkül voltunk. Vagyis, aki otthonról hozott gyúrólisztet, annak főztek kifőtt-tésztát, aki nem hozott, az kapott zöldbabfőzeléket.

Nagyon vártuk a gyümölcsérést; cseresznyét, korai szőlőt. Az már enyhítette az éhségérzetünket. Tanulmányaink 2. évének végén közölték, hogy a 3. évre Villányba kell mennünk. Oda irányították a kiskunhalasi és mohácsi diákokat is. A tenni akarás, a szorgalom itt is megnyilvánult, aminek az lett az eredménye, hogy kb. 50%-a a hallgatóságnak továbbtanult hazai és külföldi főiskolákon.

Már dolgoztam, amikor meghallottam, hogy hozzá nem értők értelmetlen indok alapján (pl. falun nem lehet középiskola) a 80 éves patinás tarcali kertészeti középiskolát áthelyezték Sátoraljaújhelybe, szakmailag sokkal mostohább körülmények közé. Ugyanakkor Tarcál szegényebb lett egy értékes intézménnyel.

Az iskola 1949/50. tanévtől mezőgazdasági gimnáziummá alakult, 3 éves képzéssel. Az iskola igazgatója Andrassy Elemér. Tanárok: Gergely László, Kertész Sándor, ifj. Kovács Károly, Szakál József és Zámbo Péter pincemester.

1953-tól Sátoraljaújhelyen, mint Mezőgazdasági Technikum folytatta működését az intézmény.

1953. évben a kastélyépületbe költözött a Tarcali Állami Gazdaság, igazgatója: Bérces István. 1955. évtől az igazgatói teendőket Leskó István látja el.

1966-ban a Tolcsvai Gazdasággal egyesítik a Tarcali Állami Gazdaságot, Tokaj-hegyaljai Állami Gazdasággént működik az épületben.

1971-ben megalakul a Tokaj-hegyaljai Borkombinát Sátoraljaújhely központtal, az igazgatója: Kapás Pál. A tarcali épületben egyik kerület irodái található 1995-ig.

1995-ben az épületet a Degenfeld Kft. vásárolta meg a Tokaj Kereskedőház Rt.-től, akik jelenleg irodaként használják a szemet gyönyörködtető környezetben található impozáns kastélyt.

Mallár Imre

A Tarcali Szőlészeti és Borászati Kutató Állomás előtörténete

Tokaj-Hegyalja évezredes szőlészeti és borászati történetében a Kutató Állomásunk alig fél évszázada tevékenykedik.

Mielőtt méltatnánk munkásságát, emlékezzünk meg a majdnem száz éve létrejött országos intézményről, amelyhez Kutató Állomásunk is tartozott.

1898-ban kormányrendelettel a Szőlészeti Kísérleti Állomás (Ampelológiai Intézet) Bp. II., Hermann O. u. 15.-ben megkezdte működését. Létrehozása a szőlőtermesztés válságának köszönhető, amelyet a múlt század végén a filoxéra és a peronoszpóra fellépése okozott. Első igazgatója: *dr. Istvánffy Gyula* (1898–1915), aki kiváló szakismeretével és szervezőképességével már akkor megteremtette a komplex kutatás feltételeit. Négy osztályt szervezett: növénytan – kémia – erjedéstan és – gyakorlati szőlőművelés.

Az intézet feladata alapítása óta kettős irányú volt. Egyrészt kutatómunkát végzett, másrészt állandó szaktanácsadással, tanfolyamok tartásával, példamutató gazdálkodással segítette a gyakorlati szőlőtermesztést. A kutatók munkássága kiterjedt az ország különféle borvidégein működő szakiskolák szőlőtelepeire is. Az első igazgatót az alábbi kiváló vezetők követték a sorban: 1915–1920-ig *dr. Degen Árpád*, 1920–1943-ig *Dicenti Dezső*, 1943–1945-ig *dr. Sántha László*, 1945–1955-ig *dr. Soós István*, 1955–1962-ig *dr. Szűcs Zoltán*, 1962–1977-ig *Katona József*, 1978–1981-ig *Magyar Ferenc*, 1981-től *dr. Zilai János*, napjainkban *dr. Urbán András*.

A világháborúk sok kárt okoztak az intézet épületeiben, felszerelésében, de mindig volt ereje talpra állni és a munkákat folytatni.

Marcinkó Ferenc

A Tarcali Kutató Állomás

A Szőlészeti Kutató Intézet Kísérleti Gazdaságát Tarcalon 1950 végén hívta életre az 512/25/1950. NT sz. határozat.

A megalakított gazdaság elé kettős célt állítottak. Egyrészt foglalkoznia kellett a borvidék szőlőtermesztési és borászati kutatásaival, másrészt pedig mindezt átültetve a gyakorlatba, útmutatást kellett adnia a gyakorlat számára a korszerűbb gépesítésre alkalmas szőlőtermesztési technológia megvalósítására.

A Kísérleti Gazdaságot állami szőlőtelepek átadásával és területek gyarapításával 98 ha szőlőterületen, 8 ha szántóterületen és 63 ha egyéb művelésű ágú földterületen hozták létre. Vállalati termelési formában működött, ami azt jelentette, hogy a központi költségvetésből biztosított összegek mellett fontos volt a saját gazdálkodásból származó bevétele is. Így aztán a tarcali Szarvas- és Deák-, valamint a tolcsvai Pető-dűlőkkel, üvegházzal, tarcali központi épületekkel, szőlőművelő eszközökkel, szőlőfeldolgozóval és borászati eszközökkel, valamint palackozóval együtt az idők folyamán egy kisebb méretű (a mai szemmel talán ideálisnak tekinthető) teljes vertikum alakult ki.

A kísérleti feladatok az idő folyamán fokozatosan, az igényeknek megfelelően alakultak ki. Kezdetben a terméseredmények fokozása volt a cél annak a szem előtt tartásával, hogy a minőség számottevően ne csökkenjen. Választ kellett találni arra a kérdésre, hogy korszerű művelésmódok bevezetése milyen változásokat eredményez. A tápanyag-utánpótlási kísérletek szervesen kapcsolódtak a nagyobb egyedi tőketerheléshez.

Az évek során számos új növényvédő szer került kipróbálásra és tapasztalatai a borvidéken is hasznosításra kerültek. Ezek közül kiemelkedő volt a szőlőorbánc elleni védekezés eredményességének gyakorlati alkalmazása.

Kezdetben a vegyszeres gyomirtás, mint új technológiai elem ismeretlen volt a szőlőtermesztők előtt. Az ettől való idegenkedést szintén a kísérleti eredmények szüntették meg.

A fajtakutatásra mindig nagy súlyt fektetett az állomás. Ezen belül kiemelkedett a fő fajták klónszelekciója és a korábban érő, minőségi borszőlőfajták kísérletbe állítása. A Furmint és Hárslevelű klónok közül azóta már több köztermesztésben van: pl. Furmint T-92, T-85, Hárslevelű 1007, 311. A minőségi fehérbor-szőlőfajták (pl. Chardonnay, Piros tramini, Sauvignon stb.) esetében éppen az bizonyosodott be, hogy a hegyaljai specialításokat figyelembe véve nincs létjogosultságuk a borvidéken.

Számos hibrid előállítás történt meg annak a reményében, hogy a hagyományos fajták pozitív értékeit megőrizve sikerüljön az érési időt előbbre hozni és ezzel az évszázadok közötti nagy minőségi különbségeket kiegyenlítettebbé tenni.

A borászati kísérletek a szőlőfeldolgozás korszerűsítésére (bogyózás bevezetése), a cefrekéneezésre, az ép és aszús bogyók feltárására, a fajélesztős erjesztésre, a fejtés időpontjainak helyes megválasztására, a borkezelési és érlelési eljárások alkalmazására terjedtek ki. Eredményei azóta a mindennapi gyakorlat részeivé váltak.

Az állomás 1982-től – az akkori minisztériumi határozat alapján – a tájban működő legnagyobb állami vállalathoz, a Tokaj-hegyaljai Állami Gazdasági Borkombináthoz (mai jogutód a Tokaj Kereskedőház Rt.) került.

A korábban folyó munkát részben továbbfolytatva a következő témacsoportok szerinti feladatok kerültek meghatározásra:

1. Technológiai és talajerő-gazdálkodás:

- Terhelési, sorköz füvesítési, gépesítési kísérletek.
- Tápanyag-feltöltési és tápanyag-utánpótlási megfigyelések, öntözési kísérletek.
- Talajminták begyűjtése, levélanálízis végzése és tápanyag-utánpótlási szaktanácsadás készítése.

2. Nemesítési és fajtaérték kutatás:

- Keresztezéses nemesítés és klónszelekció folytatása.
- A fajtajelöltek kísérletbe állítása, indokolt esetben az állami minősítés előkészítése, a szaporító-alapanyag bázisát jelentő törzskönyvezett állomány, központi és üzemi törzsültetvények létesítése és fenntartása.
- A borvidék fajtagyűjteményének fenntartása.

3. Ökonómia és növényvédelem:

- A szőlőtermesztés költségeinek elemzése és összehasonlítása.
- A szőlőlevélatka populációjának előre jelzése, szőlővédelembe bekerült új készítmények kipróbálása, vegyszeres termés és növekedésszabályozás.

A korábbi borászati kísérletek sajnos nem kerültek folytatásra, viszont az integrátori szerepet betöltő akkori Borkombinát tevékenységébe bekapcsolódva kiterjedtebbek lettek a szaktanácsadási lehetőségek és a szakcsoporti szőlők telepítésének szervezésével magasabb biológiai értékű szaporítóanyagot sikerült jelentős felületen eltelepíttetni.

1982-től költségvetési támogatást nem kapott a borvidék a kutatási programra. Az állomás fenntartását teljes mértékben a TÁG Borkombinát, illetve később a Kereskedőház Rt. finanszírozta. Ennek alapján a tevékenységi kör és a kutatási témák is a vállalat mindenkori anyagi lehetőségeinek megfelelően módosultak.

Néhány témakör beszűkülése mellett az 1990-es esztendőről kezdődően egyre intenzívebbé vált a borvidéki származás- és eredetvédelem megvalósításával kapcsolatos feladatok tervezése, a felmérések szervezése és végzése. A munka eredményeképpen megtörtént a borvidéki termőhelyek besorolása, az ültetvények jellemző adatainak rögzítése és megkezdődtek a pincefelvételezési munkák is.

A hegyközségek megalakulásával a származás- és eredetvédelem feladatainak megosztása várható, de a koncepció továbbvitele és a rendszer elemeinek egymáshoz illesztése még további feladatokat jelent a Kutató Állomás számára is.

A jövőben szükség lesz a borászati kutatási tevékenység újra indítására, hiszen erről nem mondhat le a borvidék.

Folytatjuk laboratóriumi tevékenységünket, amellyel a helyi termelők segítségére tudunk lenni. Végzünk borvizsgálatokat, rügy- és atkavizsgálatokat, képesek vagyunk levélanálízisre és számos más kérdésben természetési szaktanácsadásra.

A Tokaj Kereskedőház Rt. gazdasági megerősödésével párhuzamosan bővíti felvásárlói és integrátori tevékenységét a térségben. Ebben részt kap a Tarcali Kutató Állomás is. Reméljük, hogy a gazdasági helyzet javulásával épületeink és eszközeink állapotában is pozitív változás fog bekövetkezni.

A fajtaérték-kutatási munkák eredményeképpen egy közeli 100 éves hagyományt megtörve, új fajtával gazdagítottuk a hegyaljai választékot. Az Oremus fajta 1990-ben kapott állami minősítést. Jelenleg minősítés alatt áll a Kövérszőlő.

1995-től a tarcali állomás és pince, valamint a szarvasi szőlőterület a Nyíregyházi Mezőgazdasági Főiskola kertész szakos hallgatóinak gyakorlati bázisául szolgál.

A vállalat tervei között szerepel a tarcali telep komplex egységként való üzemeltetése, mintagazdasági szintre való emelése. Ehhez azonban állami támogatásokra és borvidéki összefogásra is szükség van.

Az
országos borászati
kormánybiztos

$\frac{422}{KB}$ 881

Jegyző könyv

Felvéttetett Tarczalon a kis vinczellérképezdei telepen 1881 marczius hó 23^{án}.

A szőlőmetszés és oltási miveletek, valamint annak gyakorlati kivitelének megállapítása tárgyában.

Jelen voltak:

Miklos Gyula borászati kormánybiztos, Krémer Fülöp központi pinzemester, Szabo Lajos vinczellérképezdei igazgato, Balassa István segédtanár, ugyszintén Gyűrky Antal, Fekete Pál, Goboczy Károly, Schwarczner Jozsef és Maurer János szőlészeti szaktanárok.

A borászati kormánybiztos a megjelent értekezlet tagjai üdvözlöve kijelentette, miszerint a mult év november hó 13. napján Alacsán megtartott szaktanári értekezlet kifejezést adott azon ohajtásnak, hogy a tavaszi szőlő munka megkezdése előtt célszerűnek mutatkoznék előre megállapított elvek alapján a gyakorlati szőlőmetszés és oltási miveletek megállapítására egy szakértekezlet megtartása.

Ennek folytán a földmívelési minister ur ó Nagyméltóságától nyert felhatalmazás alapján úgy intézkedett, miszerint a szőlőszeti szaktanárok a központi pinzemesterrel a Tarczali kir. vinczellérképezde szőlőjében annak igazgatoja és segédtanára közvetítésével állapítsák meg a szőlőmívelés, valamint a metszés és oltás rendszerét tekintettel a különböző helyi viszonyokra és az előlegesen megállapított eljárás alapján tartsanak

előadást a szőlővidékek birtokosai előtt, igyekezvén a jónak és czélszerűnek bizonyult eljárás meghatározására tevékenységükkel közreműködni.

Mihez képest figyelemztetve a kormánybiztos által a metszés főbb elveire, mely által a minőséget is szem előtt tartva lehető nagyobb termést elérni, egyszersmind az ültetvényeket felfrísíteni és jobb erőben tovább fentartani lehet, a központi pinzemester Krémer Fülöp előterjesztése alapján a következő szabályzatban történt megállapodás; a tervezetet anyival is inkább elfogadhatónak vélte az értekezlet mert a Bihar Dio-szegi és Tarczali kir. vinczellérképezdékekben ezen modozattal telyesen meg-eggyező rendszer szerint képeztetnek ki a növendékek.

Ezek után tekintettel az egyes borvidékek climaticus és talaj viszonyaira valamint a vidékenként művelt szőlőfajok minőségére: a szak-értekezlet kimondotta hogy az alább megállapított metszési miveletek alkalmazásánál az eddig szokásban lévő mivelesi rendszer szemelótt tartása mellett – az átmenetet kellő ovatossággal ajánlja foganasítani:

A mit az embernél a nevelés, azt eszközli a szőlónél a mivelés. Vadon állapotában, ha szabad kényét s miniegy ösztönszerű hajlamát követheti. Keresztül-kasul kuszált terjeszkedésében, kapaszkodásában, növekedésében alig van nálánál a növények közt rakoncztlanabb, tenyészeten bujálkodóbb.

Minő látványt nyujthat a szemlélőnek egy száz karu óriássá fejlődött szőlőpéldány dús gyümölcsözésében, ezernyi ezer gerezdeivel?

S nem volna-e tanácsos a költséges mivelés helyett, ily szabadon, ingyen jóvoltából gyümölcsöző növény áldását munka nélkül élvezni?

Az élelmes amerikai vajjon lehozta volna-é az ős erdőkben millió számra tenyésző illatos szőlőt kertjeibe és hegyeire, ha amugy több hasznot várt volna utánna s vette volna-é esze és kése éle alá, ha kényelme s erszénye követelésének amugy is kívánsága szerint megfelel?

Mindazon elhalt és élő népek, melyek ismerték és becsülték a szőlőt, nem a könnyebb és olcsóbb módot választják-e, hogy borához jussanak?

A szőlőnövény természetes állapotában legfeljebb a természet-buvárt vagy a botanikus elégíti ki és jól tudjuk, hogy a természet szabad kezelése alól kikerült gyümölcsök nagyobb része fanyar és ízetlen és hogy a szőlő is ezen törvény alatt állván, minél kevésbbé vétetik értelmes cultura alá s minél közelebb áll a vele való elbánásnál a természeti, a vad állapothoz, annál csekélyebb értékű terméssel örvendeztet és végre, ha azt akarjuk, hogy a szőlő jutalmazó gazdasági iparczikké váljék, azt az ész és tapasztalás útján kipróbált fegyelem szigorú regulája alá kell vonni, – szóval: a szőlőt a körülmények által jelzett módon a civilizálás kényszerével kell az ipar számára meghódítani és hogy az embernek hasznára legyen, folytonosan okszerű kényszer alatt, ugyiszolva kordában tartani.

A szőlőnek, szervei buja fejlődésében nyilatkozó növényi tenésze és termőképesége csaknem megfordított arányban állanak egymáshoz. Karok, indák, oldal- és gyökshajtások sokasága a lombozat bujasága rendesen elvonja a terméstől a kellő tápanyagot, vagy ha nem, a minőséget silányítja el. Ki nem tudja, hogy az olaszoknál divatos nevelés, mely szerint a szőlőt élőfákra futtatják fel, valamint az ernyős vagy lugas mivélés is hitvány, tarthatatlan bort szokott adni?

Mihelyt fölismerték a szőlőben a finomabb élvezet és gazdasági ipar egyik legbecsesebb anyagát, a gondolkozó szőlész azonnal a viszonyokhoz mért leghelyesebb mivélési módok felfedezésére törekedett.

A hány ország és bormivelő nép volt és van, csaknem annyiféle mivélési módokat állítanak fel, melyeket a gyakorlat – akár jók, akár hibásak lettek legyen – rendre elfogadott.

Ebből magyarázható, hogy maiglan alig van mivélési rendszer, mely javításokat ne igényelne, sőt napról napra újabb, a meglévőknél

majd jobb, majd gyarlóbb rendszerek hozatnak számító szőlészek által javaslatba.

Abban úgy látszik általános egyértelműség uralkodik a bortermelő országok intelligens osztályánál:

hogy ha a szőlőt culturczikké akarjuk idomítani, ki- és elcsapongása, fennhéjázása régióiból le kell szállítani; szelid és egyszersmind okszerű erőszak után az ipar szolgálatába kell szegődtetni; szabályozni kell szerveinek külterjes működését, hogy a benne rejlő erők egész összege egyfelől növényi munkásságának hosszas időkre kiható fentartására, másfelől rendes művelője várakozásait kielégítő gyümölcsözésre szaporíttassék.

A szőlőnek ily módon való idomítása, okszerű kényszerítése s szabályozása ok- és rendszeresen folytatva az, mit szőlőművelésnek nevezünk.

Az a tapasztalás, mely szerint valahány kézen megy keresztül a legegyszerűbb eszme, a gyakorlati kivitelben annyiféleképen alakul át; a szőlőművelésben is mély igazolást nyert.

Az idomítás műtéte, a hány bortermelő tartomány annyiféle alakot váltott a gyakorlatban, így származtak a szőlőművelés különböző rendszerei.

Nem tartozik feladatunkhoz bírálat alá venni a sok közül melyik itt és amott divatban levő művelési rendszer felel meg a boripar céljának leginkább? Legyen szabad, azon nézetnek adni kifejezést, hogy valamint minden orvostani kísérlet jó lehet, ha a beteg egészségét úgy a hogy helyreállítja: mi is, az alább kifejezendő fentartások mellett – mindenik rendszert jónak tartjuk, ha az okszerűen vezetve, a tőkét vidor erőben tartja s a termelőt jó természettel jutalmazza, mert tudnivaló, hogy nincs türelmesebb egy szerves lény a szőlőnél, mely minden művelést eltűr, engedelmesen és meghunyászkodva veti magát alá a gazdai figyelem sokféle különbségeinek.

A mit a szőlő-szabályozás szükségességének átértése létrehozta a különböző miveltési rendszereket, a bortermő népeknél a „quot capita toto sensus” – a hány fő annyiféle értelem és belátás – alapján az eredetében egységes elv a gyakorlatban a hány megye, város vagy borvidék, annyiféle comparativus vagy superlativus hibákkal, eltérésekkel hajtatott végre s van most is folyamatban; az emberi természetben gyökerező sajátosság szerint mindenik vidék termelője a magáét tartva helyes felfogásnak és a többiekét tévesnek vagy elvettettnek: áttérve ennél fogva az egyes vidékek és fajok igényeihez adoptált metszési módok részletes jelzésére: e helyen újból felettebb szükségesnek látjuk hangsúlyozni, hogy a gyakorlati téren már eddig is célszerűnek és jónak bizonyult elveknek terjesztése és alkalmazása lehető ovatossággal történjék.

A szőlő mivelt módjai.

A szőlőmivelt módjai alatt azon különböző szokások és eljárások értetnek, melyek a szőlő állandó munkáinak vidékenként különböző módon való végrehajtása által hozatnak létre. – Az egymástól eltérő miveltetek leginkább abban különböznek egymástól, hogy az egyik sűrűbb, a másik ritkább s magasabb vagy alacsonyabb kinézéssel bír, és hogy az egyik mivelt általában kevesebb termést hoz évenként mint a másik. –

A szőlő mivelti módok meghonosulása.

Ha vizsgáljuk az egész Európában, de legközelebb Magyarországon elterjedt szőlőtenyésztésnél a felvett különböző mivelti eljárásokat – az tapasztaljuk, hogy azon eltéréseket – nem a szükségkép felveendő helyi körülmények hozzák létre, hanem azok a szőlőbehozatalakor történetesen felvett helyi szokások eredménye, mely megszokott eljárásokat minden vidéken legjobbnak tartva, azokhoz ma is erősen ragaszkodnak. –

Igen szépen látható az, hogy minden ilyen központból, a mint a szőlőültetés terjedt, úgy a központi miveleti szokás is megtartja a jellegét mindaddig, míg a másik központ szintén kiterjedt hátarához közeledve lassanként átmenetet képez annak a szokásai felé p. o: a Szerémségben a legrövidebb kopaszfej-mivelet vétetik fel s ez van elterjedve, de onnét keletnek tartva – már fehér templom és Versecz vidéken az agy szemén kívül egy szemmel hosszabb csapokat is hagynak. – Ismét ismét Arad felé közeledve oly átmenetté válik a szőlőmivelet hogy már az Arad hegy alján a 2-3 szemes csapos mivelet a hosszú karikás mivelettel keverve van, s ugyan egy hegyen mind a két metszés látható, de még itt a tőkefej jellege – még a karikás miveletnél is – meg van tartva. Hanem Erdély felé haladva, az egész mivelet annyira átváltozik, hogy Erdély határában már nemcsak a csapos miveletnek nyoma sem látható, hanem még a tőkefej is egészen elenyészett, s egész Erdélyben már a leghosszabb karikás czomb mivelet van elterjedve, mely helyenként oly magasán is miveltetik 3 méter magasságu karó mellett, hogy szőlő-tábla a komló ültetvényhez hasonló kinézést nyert. –

Erdélynek északi részén ismét Magyarországra térve Szatmár megye keleti részében még a karikás czomb mivelet tart, de már egyfelől Bereg, másfelől az Érmellék felé közeledve, a karikás mivelet átme gy hosszú csapos tőke miveletbe, – s Beregben a bakmetszés, az Érmelleken pedig a rövid és hosszú csapos tőke mivelet van elterjedve. – A mint ezen helyektől ismét Tokaj vidéke felé közeledünk a czapok mindig rövidülnek a Tokaj hegy alján már ismét a legrövidebb kopasz fej metszéssel találkozunk. Ez a kopasz fej metszés is nyugatra távozva lassan ismét átme gy hosszabb csapos miveletbe, úgy hogy Zala nyugoti részén már a legmagasabb csapostőke miveletek s azontúl a délnyugoti szőlővidékeken pedig megint magas szálvesszős miveletek vannak szokásban.

Ép úgy a behozott szőlőfajok is bizonyos központtól terjedtek szét és lassanként mentek át a másik szőlőfajába.

Tehát ebből világosan látható, hogy a vidékenként meglevő szőlő miveleti eljárások épen úgy mint más indokolatlan szokások is csak történetesen keletkeztek, és terjedtek el kisebb-nagyobb mértékben. És pedig ezen felvett szokások oly káros szélsőségekbe mennek át, hogy míg a leghosszabb karikás miveletnél a szokásnál egyebet nem tekintve, a sovány talajban levő gyenge tőkén is minden vesszőt meghagynak, mi által azon kívül, hogy a termés minőségét tetemesen alább szállítják, mivel a gyenge tőke – a meghagyott minden szemjéből, ha azok ki is fakadnak, csak kifejeletlen silány termést hozhat még mennyiségre nézve is több évre tönkreteszik a szőlőfákat, mert a tulságosan megterhelt szőlőfa csak gyenge vesszőt nevel, melyet termőképessé erősíteni csak több évi rövid metszéssel lehetséges. Ellenben épenoly, sőt károsabb azon másik szélsőség, midőn a kövér talajban levő legerősebb tőkén is kevés és rövid csapokat hagynak, mivel ezeknél a meghagyott kevés szemből ismét oly vastag és nagybélű vesszők nőnek ki, melyek az erős növés miatt rendesen éretlenek, miért a gyors nedv kirugás folytán a tápanyagok kellő időben nem sűrűsödhetnek meg, többnyire terméketlenek is maradnak, – valamivel hidegebb télen a legtöbb esetben elfagnak, s így a túl rövid metszés által nemcsak azon évi termés szállítattott le 3-4 fűrtre, hanem még a jövő évi termés megsemmisítésére is előkészítették a szőlővesszőjét. –

Fölötte sajnós, hogy Magyarország legtöbb borvidéke a miveletnek ez utóbbi szélsősége folytán a helyett, hogy a kövér talaj taperejét hosszabb metszés által nagyobb mennyiségű bortermelésre használná fel, a sok vastag vesszők nevelésével inkább csak tűzifa tenyésztésére törekednek.

Ha már most meggondoljuk, hogy a hosszabb vagy rövidebb, és alacsonyabb vagy magasabb miveletek szélsőségei mily nagy különbséget okoznak a borminősége, de főképen mennyiségében, minden esetre első sorban kíváncsok behatóbban gondolkodni arról, hogy a szőlőtermelő-közösség, a káros szélsőségekig menő hagyományos szokásokból kibonta-

kozzék, és a helyi körülmények kedvezményeit a termés minőségének és mennyiségének lehető legmagasabb fokig való fejlesztésére használja fel. – Mert éppen a helyi befolyásokat nem respectáló megrögzött szokások okozták azután, hogy némely vidékeken a bortermelés nem fedezvén a ráfordított kiadásokat, a legszebb fekvésű szőlők is pusztulásnak indulnak. – Éppen azért már az új szőlők berendezésénél tekintetbe kellene venni a helyi körülményeket, és a szőlőt mindig jól meggondolt terv szerint rendezni be; midőn is a sorok és tökéik tavolságának meghatározásánál főképen leendő miveleti mód veendő irányadóul.

A mivelet mód tervezeténél pedig tekintetbe veendő:
az éghajlat melegsége és nedvessége.

A fekvésnél a hely lapályossága vagy dombossága és az ég táji iránya.

A talaj melegsége, hidegsége, kövérsége és kötöttsége.

A szőlőfaj erős vagy gyenge növése.

Mindezen befolyások számba vételénél csak azon két pont tartandó szem előtt, hogy a tervezett helyen minő melege számíthatunk s annál fogva mennyire lesz szükséges ott a napsugarak meggazdálkodása.

És, hogy a meglevő helyi körülmények között a szőlőfának mint erős vagy gyenge növést várhatjuk. – Mert a hol általában kevesebb meleget várhatunk, p. o: hidegebb és nedvesebb éghajlaton lapályos vagy északi fekvésen és hideg kötött talajban, ott nem szabad nagy árnyékot csinálni, a sűrű ültetés által, s úgy kell a miveltést is intézni, hogy a termés minél közelebb essék a földhöz, és a nap egész a szőlő földjéig szabadon besüthessen. Tehát ily körülmények között ritkábban kell ültetnünk. –

Ellenben meleg és száraz éghajlat alatt, déli fekvésű hegyen laza meleg talajban minden oldalról több melege számíthatván, az ültetés is sűrűbbre tehető.

Ugy szintén a lapályos fekvésen és kövér nedves talajban, s az apró fürtű és szemű szőlőfajoknál erős a vessző növése, mit felhasználán-

dó – hosszú metszést kell tervbe vennünk, de a hosszabb p. o. szálvesszős mivelet minden esetre ritkább ültetést is kíván, hogy a szálvesszők által okozott nagyobb terjedelemnek elegendő tér adassék.

Ellenben sovány és száraz talajban, hegyen, főképp a nagy fürtű és szemű fajoknál csak gyenge vessző növést várhatunk, s annál fogva hosszú szálvesszős miveletre nem gondolhatuk hanem sűrűbb ültetés mellett csak rövid csapos miveletet vehetünk tervbe.

Megjegyzendő azonban, hogy a szálvessző erős növése a trágyázás által bármikor körülmények között is elősegíthető, s ebből folyólag a szálvesszős mivelet mindenütt kivihető, – ha a trágyázást nagyobb nehézségek nem akadályozzák. Egyedüli kivételt csak az oly szőlőtalaj képez, hol a felső vékony felől réteg alatt állandó kőszikla van, mivel itt a trágyázás melegsége inkább gátolja a vessző nevelést, mint elősegítené. – Ha tehát a többféle adozásokkal terhelt szőlőültetvényeinket kihasználni kívánjuk, már nem szabad a hagyományos szokásokhoz ragaszkodnunk hanem a követendő szőlő miveletnél fel kell használnunk a helyi kedvező befolyásokat, sőt azokat a mennyire hatalmunkban áll elősegítenünk mesterségesen is, végből, hogy szőlőnkben minél jobb és mentőbb több bort termelhessünk. –

Épen azért bármely szőlőmiveletnél is ez utóbbi két cél tartandó szem előtt, s hogy ezeket elérhessük, először is tudnunk kell miszerint jó bort csak úgy termelhetünk, ha a szőlőtőkén annyi és oly hosszú csapot hagyunk meg, melyek szemeiből kihajtott termést a szőlőfa ereje teljesen kifejlesztheti és meg érlelheti.

Másrészről a jóság mellett ma már épen oly mellőzhetlen feladat a termelőnek a mennyiség fejlesztése is, mit ismét úgy fokozhatunk, ha a szőlőtőkén minél több és hosszabb csapokat hagyunk, de csak oly mértékig, hogy a mennyiség túlfeszítése – a ne történjék a minőség rovására. – Tehát azt a közép utat kell eltalálnunk hol a szőlőfa ereje minden

évben állandósul a lehető legnagyobb termést hozhatja, de azt egyuttal teljesen ki is fejlesztheti.

Ezt a leghelyesebb középutat pedig eltalálni nem lesz nehéz, ha a szokásban levő szőlő miveleteken végig tekintünk, s ha a metszés hosszúságában említett szélsőségek mellett a várható termés mennyiségét és minőségét összehasonlítjuk, azt fogjuk ez esetben tapasztalni, hogy míg a legrövidebb

(...)*

nem karók használatnak, hanem a sorok irányában 4-6 m. távolságban 1 méter magas és 8-10 cmet. vastag erősebb meghelyezett czölöpöczkék vezetnek be, melyekhez a föld színe felett 50 cmet. magasságban, s ettől ismét annyira vagyis a czölöpök tetején sodronyok feszítetnek ki, s az alsó sodronyhoz a meghagyott 1-2 szálvesszők mindjárt a metszés után kissé ívre lehajtva, megerősítetnek, a felső sodronyhoz pedig a tőkék és szálvesszőkből kinőtt vesszők köttetnek meg.

Előnye:

A szálvesszők által hozott bővebb termés.

A földhöz való közelség által a termés jósága.

A termő nyeleknek a sodronyon való egyenletes elosztása és megerősítése.

A karók és karozási munka meggazdálkodása.

Hátránya:

A sodronyváz első költséges felállítása.

A szőlőben a keresztüljárás meggátlása.

A czölöpök észrevétlen elgyengülése esetén az egész sornak a szél általi kidőlhetése miatt származható egész sor szőlővessző összerongálása.

* Itt több oldal hiányzik az eredeti dokumentumból. (Szerk.)

d.) *Hoibrenk szálvessző mivelet.*

Ez a mivelet inkább a *Gugott* rendszerhez áll közelebb annyiban, hogy ennél is a karó helyett sodrony használtatik és csak annyiban különbözik attól, hogy ennél a meghagyott szálvesszők a lehajtáskor nem köttetnek azonnal a sodronyhoz, hanem végeikkel egész a földre huzatnak le s ott venyigéből vágott kampócskákka vagy földgörönggyel lefogatnak s csak akkor emeltetnek fel ezen helyzetből és köttetnek az alsó sodronyhoz, midőn már a szemekből kihajtott termőnyeleken minden termés meglátható. – Különben a metzés egészen hasonló a rajnai és *Gugott* mivelet metszéséhez.

Előnye: mint a *Gugott* rendszernek.

Hátránya: Hasonló mint annak. Azonkívül a lehajtásnál a kétszeri munka.

e.) *Alacsony félkarikás.*

Ez leginkább *Württemberg*ben szokásos mivelet melynél a rendes mivelet megkezdésekor a tőkefejből kinőtt vesszőkből egy 25-30 cmet. hosszú ugarcsapot hagynak meg, s az ebből kinőtt hajtások közül a felső vesszők a jövő tavaszon 10-15 szemre szálvesszőnek metszetik, melyet a tőke mellé, vagy a sorok közé vert karóhoz félére meghajtva – megerősíttetnek, a többi vesszőket pedig 1-2 szemes csapra metszik.

A tőke erősedésével pedig a tőkefejből még több ily ugarcsapot is hagynak úgy, hogy a rendes miveletnél már minden tőkén 2-4 ilyen hosszú ugarcsapos szálvessző is látható, melynek ugyan annyi ágra huzatnak szét és az össze-visszavert vendég karóhoz erősíttetnek meg.

A szálvesszők nem vágatnak le ugarcsapostól minden évben a tőkefejről, ha nem vagy a szálvessző alsó szemjeiből vagy pedig az ugarcsap oldal csapjaiból kinőtt erősebb vesszőket hagyják meg szálvesszőnek, és így a kezdetben meghagyott hosszú ugarcsapok már czombokká erősöd-

ve, is mindaddig hagyatnak, míg azok felsőbb vagy alsóbb részéből szál-
vesszőket nyerhetnek, s míg a szálvesszők rendkívül fel nem magasodnak.
– Épen azért ezen rendszer ellen kezelés mellett azután a meghagyott
félvek különböző magasságban foglalnak helyet.

Előnye: Nagymennyiségű termés.

És a termőnyelek szilárdabb állása.

Hátránya: A termés magasságának egyenletlenségéből származó
hátránya a termés minőségének.

A bizonytalan rendszer.

A vesszők be nem fekketése.

Az össze-visszahuzott szálvesszők lombjai által a termés
elárnyékolása.

A munka megnehezítése.

És a csunya rendetlen kinézés.

f.) Magas félkarikás mivelet.

Ez és az előbbi között csak az a különbség, hogy ez magasabb
karó mellett miveltetik, és hogy az egyes tőkéken nevelt még magasabb
czombokon különböző magasságban 2-3 szálvesszőt is meghagynak, me-
lyek a tőke karójához több emeletben fél tve meghajtva erősíttetnek meg.

Előnye: a termésnek csekélyebb mérvű elárnyékolása.

A szőlő közötti szabad járhatás.

A szőlőültetvény szebb kinézése.

Hátránya: A termés nagyobb magassága a minőség rovására.

A hosszabb karók szüksége.

g.) Ménesi karikás mivelet.

A ménesi karikás mivelet is épen oly szálvesszős mint a Raj-
nai Gugott-Hoibrenk stb. miveletek, – csak hogy ennél az évenként meg-

hagyott 1-2 szálvesszőt, ha a tőke ereje engedi még hosszabbra hagyják, és azt nem vízszintesen vagy fél ívre nyújtják a másik tőke felé, hanem saját karójához a sor irányában egyiket fölfelé, másikat lefelé fordítva egész ívre hatják meg és két helyen kötik meg fűzvesszővel. –

Előnye: nagymennyiségű termés.

A karikák nem magas és egyenlő állása.

A karikákon levő termő nyelek legszilárdabb állása.

A szőlő kényelmes munkálkodása.

A szőlőtábla szép kinézése.

Hátránya: Hogy valamivel erősebb karót kíván.

Különben a hol a talaj ereje vagy a trágyázás olcsósága megengedi: minden eddig leírt tőke miveletek között leginkább ajánlható. –

II. Erdélyi karikás, vagy czomb mivelet.

Ennél a miveletnél tőkefej nem képeztetik, hanem a törzsteste (:czomb:) felett azonnal a vesszők következnek, melyek minden évben egész karikára hajtva, a saját karójukhoz két helyen megerősítettnek. – A meghajtott karikák szemjeiből kifakadt termővesszők közül a legalsó egy-két szál a jövő évi karikának száma mint ugarvessző, a kacsok és hónaly hajtásoktól megtisztítva, hárssal a karóhoz köttetik, a karika többi termőnyelei pedig a felső fűrt felett még egy bütyök meghagyásával visszacsönkáztatnak. –

A következő évi metszéskor a kitermett karika egész a meghagyott új szálvesszőig levágatik, a meghagyott 1-2 szálvessző pedig 15-20 szemre megmetszve, ismét ívre hajtatik.

Ezen miveletnél a kezdetben egy ágú czomb a két karika meghagyásával két ágra, sőt 3-4 karika meghagyásával 3-4 ágra osztva, minden évben feljebb nyulik mindaddig, míg igen magasra fölemelkedve, a

kötözés és gyomlálási munkákat megnehezíti, s az új ugarvessző a karó magasságán túlhaladva, védtelen marad.

Általában megjegyeztetik, hogy – miután a szőlőfürt kiválóan a kétéves, vagyis harmadik évre menendő fán terem ennél fogva a karikás mivélésnél szem előtt tartandó az, hogy mindig könnyen hajlítható két éves fiatal fát neveljünk. – Az első évben a szőlőtövéből gyökshajtást hagyunk fél méternyire. – Második évben az két karikának való magfát nevelvén, mint fiatal fa könnyen le hajlítható és kár nélkül elfedhető. Harmadik évben a csak fél méter magas csapról nevel magfa a földhöz közel termő fa gyanánt karikára hajtattván, minden igényeinket kielégítő termésre nyújt reményt.

Vagy pedig mielőtt a karikák nagyon felugranának, a szőlőfa alsó, vagy éppen a földalatti részéből kihajtott sarjakból egy alkalmasabb gyökshajtás hagyatik, és ez a jövő tavaszon 15-20 cm-ét hosszú csapra metszetik, melynek a felső szemjéből nőtt erős vessző nyáron szépen megtisztogatva, karóhoz köttetik, és a következő tavaszon már 15-20 szemre, vagyis 50 cmeterre megmetszve, karikának hajtható. – A felugrott régi czomb pedig ugyan akkor többől kivágatik, vagy ha még nagyon fel nem magasodott és elég erős vesszővel bír, még 1-2 évig az is meghagyatik.

Ily módon az erdélyi karikás mivelet egy századon keresztül is alacsonyan és fiatal jó erőben fenttartható.

Előnye: A legnagyobb mennyiségű termés.

A többől hajtott sarjak általi könnyű fiatalítás.

A szőlőfa erejének csak a jövő évi szálvessző nevelése és az idei termés kifejlesztésére való fordítása.

Hátránya: Rosz kezelésnél a termés magassága és a sok karika meghagyása miatt a termés fejletlenségéből származó silány minőség.

Az igen hosszú és erős karók költségessége.

A czomb miveletekhez hasonlítanak a lugasoknak nevelt szőlőfák metszései is, mivel tőkefej ezeken sem neveltetik, hanem az elnyúlt czombok végein rövidebb vagy hosszabb csapokat hagynak, melyek jövőre a meghagyott csapok hosszúsága által ismét a czombokat hosszabítják, minélfogva az így kezelt lugasok rendesen felugranak s az alsó részük felkapaszkodása miatt csunya szabálytalan kinézést nyernek. –

III. Lugas miveletek.

Lugas miveleteknek nevezzük mindazon hosszabb miveleteket, melyek épületek kerítések oldalainak, sétahelyek és szőlőszegélyeknek befuttatására használtatnak.

A magas miveleteknél a törzsteste (:czomb:) egy szálan elkezdve, a mint fölfelé halad, minden rend, lécz vagy sodronynál elágazik és oly irányban vezettetik, a mint azt a különböző céllokra készült vázak befuttatása megkívánja, de az elhuzott törzstesteken 20-30 cm. távolságban mindenütt tőkefejecskék neveltetnek melyekből kinőtt termőnyelek 50 cm hosszúságúra megkurtítva, csakis a termés kifejlesztéséé hagyatnak meg, minden metszéskor pedig agy szemes csapokra metszetnek.

A Lugas miveletekhez taroznak:

- a.) Az oszlop lugas, mely 2 meter magas erősebb oszlopokra csavar alakba vezetve, táblákban is miveltetik.*
- b.) Séta lugas, ez épületek, kerítések oldalán és szőlőszegélyeknél különböző magasságban csak egy lapot képez.*
- c.) Kapu lugas, két oldal és tetővel bíró séta helyek befuttatására szolgál.*

A lugasok kivéve az oszloplugast, mindenütt lécz vagy sodrony vázhoz erősítve neveltetnek, melyek (...) készítésére nézve megjegyzendő,

hogy ezen (...) mindig vízszintesen huzassanak ki, és pedig egymás felett 50 cmet, távolságban, s a sodronyokon futó törzstestsein levő tőke fejcskékből kinőtt termőnyeleek pedig a fölöttök levő sodronyon szépen elosztva úgy köttetnek meg, hogy azok mindég függőlyesen álljanak, azután a kötés felett megcsonkáztatnak.

Ezek után a mai nap délutáni 3 órára kitűzött gyakorlati előadásra Szabo Lajos vinczellér képezdei igazgatónak intézkedése folytán:

Szegilom, Szerencs, Olasz-Liszka, Tallya, Sárospatak, Sátorallja-Ujhely, Bodrog-Keresztur, Mád, Tarczal, Golop, Abauj-Szántó, Erdő-Bénye, Tokaj és Tolcsva községekből meghívott szőlőbirtokosok közül: Sponer Tivadar, Dr. Rosenwasser, Barta János főjegyző, Konstantin Ottó kir. udvari tisztartó, valamint Gedeon János r. kath. plébános, Gecsey Péter ref. lelkész, Ribianszky Gyula a gróf Károly család szőlőfelügyelője, Sárvai József főbíró, Sárvai Bertalan, Tóth József (...), Weinhändler Miklós borkereskedő, (...) József, Pataky Alajos, Vig (...), Magyar András, Mariássy Antal, Führer Sándor, Gyurice Béla, szepességi káplani tisztartónál megjelent hat kápláni vinczellér, úgy szintén a szepesi püspökség uradalom részéről Herlein Mihály vinczeller, továbbá Kerekes Szilárd gróf Szirmay kasznárja, Nagy Gyula, Kröczczér László, Szabó Kálmán, Benyovszky Béla, Golovics Mihály, végül Gőz Ferencz Sponer Tivadar vinczellérje, hogy aljai szőlőbirtokosok és több szőlőmivesek.

A borászati kormány biztos által, ki melegen üdvözölte a jelenlevőket, röviden körvonalaztatott a szőlőmivelés és ebből kifolyólag a borászat nemzet gazdaságtani nagy fontossága. A szőlőszet terén a földmivelési minster ur ő nagyméltósága által eddig életbe léptetett udvös intézkedések felemlítése mellett felszólíttattak az illetők, hogy a gyakorlati téren czélszerűnek és jónak bizonyult szőlő metszési miveletek ez alkalom-

mal leendő bemutatásánál igyekezzenek elsajátítani a helyes és a hegyaljai bor jellegére befolyással bíró miveltési rendszert.

Ez után Szabó Lajos vinczellérképezdei igazgatónak érdekes előadása után az intézet szőlőjében az előlegesen megállapított szőlőmetszési munkálatok megfigyelésére hívtak fel a jelenlevők.

Az intézeti szőlőben a különböző szőlőfajok miveltési ágazatára, a rendelkezésre bocsátott táblákon Szabó Lajos vinczellérképezdei igazgató, Krémer Fülöp pinczemeszter és Fekete Pál szaktanár által bemutatott szőlőmetszés és tőkemiveltés és az újabb szőlőmetszés útján való nemesítés befejeztével a jelenlevők általános meglegedést nyilvánító bucsuvétellel távoztak. –

A fentebbi tervzetben megállapított miveltési módok megtartására felhívott szaktanárok utasítottak, hogy a kerületekben több helyen gyakorlati előadásokra kitűzött határídejük megtartása mellett a szőlőmiveltő közönséget minden irányban felvilágosítani igyekezzenek.

Továbbá kijelentette a borászati kormánybiztos, hogy ez alkalommal a szőlőmetszés oktatása egyelőre csak azon helyekre tűzetik ki, a honnét e végből a kormánybiztoshoz az illető testületektől megkeresések érkeztek a szaktanárok többi idejüket akkép osszák be, hogy még a metszés időszaka alatt más helyeken is tarthassanak előadásokat később pedig a szőlővessző nemesítésének módjait ismertessék meg kerületökben és figyelemmel legyenek a vesszők ritkítására és egyéb munkáknak célszerűségére.

Ugyanez alkalommal a szaktanárok figyelmébe ajánlatott a borászati kormánybiztos által, a központi pinczének feladata tárgyában a bortermelő közönséget bormustrák beküldésére buzdítani, a mennyiben a központi princzi egyik hivatása száz hectoliteren felül levő borkészlettel bíró pincze birtokosoknak borait a kiadandó szabályrendelet értelmében befogadni és kezelteni. –

Ezek után a szaktanárok felhívtak a borászati kormány biztos által, a szőlőszet veszélyeztető phylloxera vész továbbterjedésének megállítására vonatkozó a földművelési miniszter ur ő nagyméltósága által 3738. sz. alatt a törvényhatóságokhoz intézett szabályrendeletnek, a szőlőbirtokosokra vonatkozó határozatai mentől szélesebb körben leendő köz(...) tételére.

Továbbáá előterjesz (...) kormánybiztos, miként Stollár Gyula a kaszai kir. gázd. tanintézet vegytan tanára hozzá intézett levele szerint ajánlkozott, minden termelőnek borát a ki hozzá $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{2}$ hectoliter mustrát küld, megvizsgálni, mennyire alkalmas a cognacgyártására és mily foku és minőségű cognacot kaphat a tulajdonos.

Ebből kifolyólag felhívta a szaktanárokat, hogy minden előadandó alkalommal buzdítsák a termelőket a cognac leparlásra, miáltal az ország egy jó jövedelmező kiviteli cikkhez juthat és az egyes termelőknek jövedelmi forrásul szolgálhat figyelmeztetvén őket a nevezett tanár ajánlatára, mely minden termelőre igen kedvező. –

Tekintettel azon igen fontos körülményre miszerint az új kataster befejeztével rendelkezésünkre állnak mindazon adaatok, melyek a szőlőstatistikának összeállítására igényeltetnek: felhívtak a szaktanárokat, hogy szorgosabb munkait befejezés (...) a kerületekhez tartozó mivélés (...) levő szőlő birtokok, valamint a (...) heverő szőlőkerületek kiterjedését katasztrális holdban kimutatva arról egy a szőlő birtokosok névjegyzékével is ellátott táblás kimutatást készítsenek.

A szaktanárok részéről szükségesnek találtatott a borászatot, érdeklő fontosabb kiküldetési jelentések, valamint a külföldi kereskedelmet érintő körlevelek tudomásvétel végetti közlése. –

Ugy szintén szőlőmivelés és pinczekezeléshez szükséges eszközöknek beszerzésére vonatkozó felvilágosítások megadhatása szempontjából kívánatosnak találtatott a szőlőmiveléshez szükséges eszközök árjegyzékének közlése. –

Ezek után a borászati kormánybiztos a tarczali vinczellérképezde igazgatójának minden irányban tanusított buzgóságát és vendég szeretetét a szaktanárok nevében is megköszönvén, s az illetőket, a kerületeiben kitűzött határidők tervezetét nekik készbesítve, ezen határidők pontos megtartására felhíván, az értekezletet bezártnak nyilvánította és felolvasott jegyzőkönyvet aláíratta.

Szabó Lajos s. k.
igazgató

Goboczy Károly s. k.
(...)

Gyűrki Antal
szaktanár

Balassa István s. k.
tanár

Mauer János s. k.
bor. szaktanár

Fekete Pál s. k.
szaktanár

Schwarczer József s. k.
v. tanár

Krémer Fülöp s. k.
közp. pinczemester

Ezen jegyzőkönyv hiteles másolatát kiadja

Miklós Gyula
borászati kormánybiztos

A Tokaji Hegy-
 alja XXII.

A Tokaji Hegy-
 alja XXIII.

A Tokaji Hegy-
 alja XXIV.

A Tokaji Hegy-
 alja XXV.

A Tokaji Hegy-
 alja XXVI.

A Tokaji Hegy-
 alja XXVII.

A Tokaji Hegy-
 alja XXVIII.

A Tokaji Hegy-
 alja XXIX.

A Tokaji Hegy-
 alja XXX.

A Tokaji Hegy-
 alja XXXI.

A Tokaji Hegy-
 alja XXXII.

A Tokaji Hegy-
 alja XXXIII.

A Tokaji Hegy-
 alja XXXIV.

A Tokaji Hegy-
 alja XXXV.

A Tokaji Hegy-
 alja XXXVI.

A Tokaji Hegy-
 alja XXXVII.

A Tokaji Hegy-
 alja XXXVIII.

A Tokaji Hegy-
 alja XXXIX.

A Tokaji Hegy-
 alja XL.

A Tokaji Hegy-
 alja XLI.

A Tokaji Hegy-
 alja XLII.

A Tokaji Hegy-
 alja XLIII.

A Tokaji Hegy-
 alja XLIV.

A Tokaji Hegy-
 alja XLV.

A Tokaji Hegy-
 alja XLVI.

A Tokaji Hegy-
 alja XLVII.

A Tokaji Hegy-
 alja XLVIII.

A Tokaji Hegy-
 alja XLIX.

A Tokaji Hegy-
 alja L.

